

Türk Turizminin Yabancı Gelinleri: Marmaris Yöresinde Turizm Sektöründe Çalışan Göçmen Kadınlar¹

Çisel EKİZ GÖKMEN²

Özet: Bu çalışma Marmaris turizm sektöründe masöz, rehber, acenteci, tur operatörü, animatör olarak istihdam imkânı bulan yabancı göçmen kadınların işgücü piyasasına eklenme sürecini ve bu süreçte yaşadıkları sorunları değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma Türkiye’de turizm sektöründe çalışan göçmen kadınlar üzerine yapılan ilk alan araştırması olmasından dolayı önem arz etmekte ve bu anlamda Türkiye’de göç literatürüne katkı yapmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla Marmaris’te yaşayan ve turizm sektöründe çalışan Rusya, Azerbaycan, Ukrayna, Kırgızistan, Gürcistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Çeçenistan uyruklu 25 yabancı göçmen kadınıla görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmeler aracılığı ile yabancı göçmen kadınların işgücü piyasasına katılım biçimleri, iş bulma yöntemleri, işverenleri ile kurdukları ilişkileri, niteliksizleşmeleri ve işgücü piyasasında yaşamış oldukları sorunlar göçmen kadınların göç ve Türkiye’deki yaşam deneyimleri üzerinden ayrıntılı olarak incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Uluslararası Göç, Turizm, Kadın, İşgücü Piyasası, Marmaris.

Abstract: This study aims to evaluate the articulation process of foreign migrant women to the labor market who employed in the tourism sector in Marmaris as masseuse, guide, tourism agent, tour operator and animator and the problems they faced in this process. The study is important for it is the first field study on migrant women work in tourism sector in Turkey and in this context aims to make contribution to the literature on migration. In this field study 25 interviews were conducted with foreign migrant women from Russia, Azerbaijan, Ukraine, Kyrgyzstan, Georgia, Uzbekistan, Turkmenistan and Chechnya. In these interviews the forms of their participation to the labor market, the methods of finding employment, the relations with their employers, becoming unskilled and the problems they faced in the labor market are analyzed in the context of life

¹ Bu çalışma TÜBİTAK’ın 106K258 nolu projesi olarak Kariyer Geliştirme Programı tarafından desteklenmiştir.

² Araş. Gör., Muğla Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,

experiences and migration of the migrant women.

Key words: International migration, tourism, woman, labor market, Marmaris.

1. Giriş

Türkiye, 1980'lerin sonlarına doğru, göç veren bir ülke konumundan göç alan ve göçmen istihdam eden bir ülke konumuna gelmiştir (İçduygu 2004; Kaşka 2005; Toksöz 2006). Türkiye'ye yönelen göçün en önemli özellikleri; çalışmak amacıyla ülkeye girenlerin kalma sürelerindeki kısalık ve düzensizlik, çalışmanın genellikle kaçak olarak gerçekleşmesi, göçmenlerin genellikle Orta Doğu ülkelerinden, Asya ülkelerinden ve Bulgaristan, Azerbaycan, Moldova, Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan, Romanya gibi eski Doğu Bloğu ülkelerinden gelmeleridir. Eski Doğu Bloğu ülkelerinden gelen göçmenlerin Türkiye'yi tercih etme nedenlerinin en başında 'Türk' kökenli olmak, dil öğrenme kolaylığı, tarihsel ve coğrafi yakınlık gelmektedir. Coğrafi yakınlığın getirdiği yolculuk masraflarının düşüklüğü, kaçak girişe uygunluk, enformel işgücü piyasasının genişliği, kayıtsız çalışmanın kolaylığı ve mevcut vize kolaylıkları büyük çoğunluğu ekonomik nedenlerle Türkiye'ye gelen göçmenler için göçün çekici sebepleridir (İçduygu 2004:25–36; Lordoğlu, 2007: 15).

Günümüzde, dünyadaki her 2 göçmenden yaklaşık olarak biri kadındır. Kadınlar Türkiye'deki göç hareketlerinin de önemli bir grubunu oluşturmaktadır. Emniyet kayıtlarında; Romanya, Bulgaristan dışında kalan Eski Sovyet ülkelerinden gelip de Türkiye'ye giriş yapanların çoğunluğunun kadın olduğu görülmektedir (Üstübcü, 2009: 4). Böylece, son yıllarda aile birleşmesi yoluyla veya eşe bağımlı olarak değil de, bağımsız bir birey olarak göç eden kadınların sayısının artmasını ifade eden 'göçün kadınsılaşması'³ eğilimi, Türkiye'de de kendini göstermiştir (Gülçür ve İlkaracan, 2002: 411).

Göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde yaptığı işlerin çoğu enformel hizmet sektöründedir ve bu işler göçmenlerin gelirlerinin en temel kaynağı olmuştur (Kofman vd. 2000). Göçmen kadınlar ise cinsiyetçi işgücü piyasası içerisinde genellikle seks ve eğlence sektörlerinde veya turizm, bakıcılık, ev işleri gibi kadınsı iş alanlarında çalışmaktadırlar. Türkiye'de de benzer şekilde işgücü piyasasında göçmenlerin yaptıkları işler genellikle enformel niteliktedir. Göçmenlerin çalıştıkları

³ 'Göçün kadınsılaşması'ndaki bu artışı açıklamak için birçok faktör ileri sürülmüştür. Geleneksel olarak erkeklerdeki göçü teşvik eden unsurlardan farklı olarak, kadınların uluslararası göçünün hem göç alan hem de göç veren ülkelerdeki cinsiyet rollerindeki değişimleri (Campani, 1997), göç alan ülkenin resmi olmayan ev işi ve seksle ilgili hizmetler sektöründe kadınlara olan artan taleplerini (Pettman 1996; Campani 1997), kadınların ekonomik ihtiyaçlarını (Moghadam 1993; Phizacklea 1998; Anthias & Lazaridis 2000) (Aktaran Gülçür ve İlkaracan, 2002: 411) kadınlar açısından baskıcı veya sıkıcı çevresinden kaçmak, kendilerine 'daha iyi bir hayat' yaratma isteklerini (Kofman vd. 2000) ve uluslar arası evlilikleri (Piper, 2003) içeren faktörlerle ilişkisi vardır.

sektörler ev işleri, eğlence ve fuhuş sektörü, inşaat sektörü, tekstil ve giyim, lokanta ve gıda ve tarım sektörüdür (Erder ve Kaşka, 2003; İçduygu, 2004; Kaşka, 2006a). İçduygu çalışmasında bu sektörlerden inşaat dışında kalan bütün sektörlerde göçmen kadınların bulunduğunu ve genellikle seks işçiliğiyle gündeme gelseler de kadınların ev işleri ve eğlence sektöründe ağırlıklı olarak çalışmakta olduklarını göstermiştir (İçduygu, 2004: 44). Bu anlamda eğlence ve fuhuş ile lokanta ve gıda sektörünü bünyesinde barındıran turizm sektörü göçmen kadınların çalıştığı önemli sektörlerden biri durumundadır.

Bu çalışmada, Marmaris örneğinden hareketle Türkiye turizm sektöründe çalışan yabancı göçmen kadınların istihdam koşulları incelenecektir. Öncelikle, Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden göç ederek otel, eğlence ve seyahat acentesi gibi turizm sektörünün çeşitli alanlarında çalışan yabancı göçmen kadınların göç nedenleri, göç süreçleri ve yasal statüleri incelenecektir. Daha sonra ise göçmen kadınların göç ve Türkiye'deki yaşam deneyimleri üzerinden işgücü piyasasına katılım biçimleri, işverenleri ile kurdukları ilişkiler, göçmen, kadın ve çalışan olarak yaşadıkları sorunlar ve işgücü piyasasına eklenmelerini ele alınacaktır. Bu amaçla, Marmaris'te yaşayan Rusya, Azerbaycan, Ukrayna, Kırgızistan, Gürcistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Çeçenistan uyruklu 25 yabancı göçmen kadınla yapılan görüşmelerin sonuçları kullanılacaktır.

2. Turizm Sektöründe Göçmen İstihdamı ve Yabancı Göçmen Kadınlar

Turizm sektörünün kendine has özellikleri, artan rekabet ve turistlerin çeşitlenen hizmet talepleri, bu çeşitliliği idare etmek için turizm sektöründe göçmenlere duyulan ihtiyacı arttırmaktadır. Göçmenlerin uluslararası rekabeti sağlayabilmek adına önerilen düşük ücretlere ve güvencesiz çalışma koşullarına razı olmaları ise sektörde çalışanların önemli bir bölümünün göçmenlerden oluşmasına imkân vermektedir (Aitken ve Hall, 2000). Böylece göçmenlerin işgücü piyasasına katılımı arz ve talep koşullarınca desteklenirken, göçmenler işgücü piyasasında iş bulma kolaylığına sahip olmakta, işverenler de güvencesiz çalıştırdıkları bu göçmenleri yerli işçilerle kıyaslandığında piyasadan daha ucuza temin etmiş olmaktadır (Lordoğlu, 2009: 11). Türkiye'deki işverenlerin yabancı göçmenleri tercih etmelerinin diğer nedenleri ise, yabancıların Türk işçilere göre daha çalışkan, disiplinli, eğitilmiş, hoşgörülü olmaları ve daha iyi seviyede yabancı dil bilmeleridir. Kısaca 'daha iyi iş için daha az öde' sloganı Türk işverenler arasında göçmenleri yasadışı olarak çalıştırma nedeni olmuştur. Türk işverenler böylece turizm sektörü için kolay kullanılan ucuz ve yedek bir işgücü kaynağı yaratmaktadır. Sağlanan ucuz ve hatta bazen daha nitelikli emekle hem maliyetler düşmekte hem de üretkenlik artmaktadır (İçduygu, 2004: 13).

Dünyanın her yerinde kayıt dışı istihdamın yaygın olduğu turizm sektöründe çalışanlar genellikle ya siyahlar, ya etnik azınlıklar ya da kadınlardır. 1950'lerden

sonra küresel bir boyuta ulaşan turizm, özellikle üçüncü dünya ülkelerinde kadının en çok istihdam edildiği sektör olmuştur. Edgell'in 1990 yılında yaptığı araştırmaya göre, dünyada her on beş kişiden biri turizm sektöründe çalışmakta olup bunun yarısını da kadınlar oluşturmaktadır (Aktaran Oktik, 1997:3). Ülkelerinde istikrarlı işleri olmayan kadınlar göç ederek genellikle mevsimlik, uzun çalışma saatleri olan ve düşük ücret ödenen turizm sektöründeki niteliksiz işlerde çalışmaktadır (Lever, 1987). Turizm sektörünün mevsimlik, geçici ve kayıt dışı işlerinde yaygın olarak göçmenlerin ve kadınların çalıştıkları düşünüldüğünde; turizm sektöründeki istihdam piramidinin en altında, kadın olma sıfatı ile göçmenlik statüsünün birleştiği göçmen kadınlar yer almaktadır. Turizm sektöründe genellikle enformel işlerde çalışan göçmen kadınlar, sahip oldukları nitelikleriyle uyum göstermeyen bir ücret elde etmektedirler.

Göçmen kadınların turizm sektöründe yoğunlaşmalarına neden olan en önemli etken, kadınların göçmenlik durumlarının (genellikle yasadışı göçmen olmalarının) bir sonucu olarak kadınlara sunulan iş imkânlarının sınırlılığı ve turizm sektörünün göçmenlerin ucuz işgücüne ihtiyaç duymasıdır. Diğer bir etken ise cinsiyetçi işgücü piyasası nedeniyle göçmen kadınlara genellikle seks, eğlence gibi turizm sektörlerindeki kadınsı iş imkânlarının sunulmasıdır (Lazaridis, 2000: 49). Turistlerle kendi dillerinde iletişim kurabilen çalışanlara duyulan ihtiyaç da yine göçmen emeğine olan talebi artırarak turizm sektöründe göçmen kadınlar için çeşitli iş imkânları yaratmaktadır. Bu işler seyahat acentelerinden, tur operatörlüğüne, hediyelik eşya satan dükkânlara (Cooper; 2002), otellere, hostellere, danışma bürolarına, gümrüksüz satış mağazalarına, bölgesel turizm makamlarına (Aitken ve Hall, 2000) kadar çeşitlilik göstermektedir. Cinsiyet ve cinsellikle ilgili yerel düşünce tarzından etkilenen kurpiyerlik (Scott, 1995), gece kulübü dansçılığı (Anthias, 2000) ve seks işçiliği ise (Anthias, 2000; Wonders ve Michalowski, 2001; Psimmenos, 2000; Cabezas, 2004; Lee, 2008; Kim ve Fu, 2008) göçmen kadınların turizm sektöründe çalıştıkları en yaygın işlerdendir.

Turizm alanında yaratılan iş kolları genel olarak konaklama, restoran-lokanta ve bar, ulaştırma ve seyahat acenteleri olmak üzere üçlü bir sınıflama içinde değerlendirilmektedir. Bu alt sektörlerin her birinde göçmenlerin istihdam edildiğine ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Restoran-lokanta ve bar alanında çalışan göçmenler bu alanın en gizli ve görünmez çalışanlarıdır. Bu göçmenler daha çok eğlence sektöründe istihdam edilmekte ve çoğunlukla Doğu Avrupa ülkelerinden gelen kadınlardan oluşmaktadır (Lordoğlu, 2009: 11). 2003 yılında yürürlüğe giren 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ile turizm işletmelerinde yabancı uzman personel ve sanatkârlara çalışma izni verme yetkisi Turizm Bakanlığında alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na verilmiştir (Güzel ve Bayram 2007: 170). Bu durumun eğlence sektöründe çalışan göçmenler üzerindeki etkisi hakkında yeterince veri bulunmamaktadır (Üstübcü, 2009:7). Ulaştırma ve seyahat acentelerinde de göçmenlerin izinsiz çalıştıkları

gözlenmektedir. Ulaştırma ve seyahat acentelerinde özellikle mevsimlik, güvencesiz ve düşük maliyetli rehber kullanımı oldukça yaygın bir istihdam biçimidir. Bu alanda çalışan rehberlerin yabancı dil seviyesi yerli rehberden oldukça yüksektir. Bu durum aynı işi yapan Türk vatandaşları ile karşılaştırıldıklarında hizmeti sunarken kendilerine üstünlük sağlamaktadır. Ayrıca göçmenlerin yerli rehberlere kıyasla daha düşük bir ücretten çalışmaya razı olmaları, işgücü piyasasına kolaylıkla katılmalarında en önemli etken olmaktadır. Bu sektörde çalışan göçmenlerin bir bölümü ise stajyer öğrenci olarak işgücü piyasasına katılmaktadırlar (Lordoğlu, 2009: 11).

3. Göçmen Kadınların İşgücü Piyasasında Yaşadıkları Sorunlar ve İşgücünün Niteliksizleşmesi

Turizm sektöründe sunulan hizmetin mevsimlik değişmelere duyarlı olması ve sektördeki işletmelerin işgücü maliyetlerini dış rekabet nedeniyle düşürme eğilimleri, yaratılan istihdamın güvencesiz olmasına yol açabilmektedir (Lordoğlu, 2009: 8–10). Bu anlamda Türkiye'ye düzensiz göçmen olarak gelen kadınların çalışma veya oturma izni almadan ve güvencesiz bir şekilde istihdam edilmeleri, çalışma koşullarının en belirgin özelliğini oluşturmaktadır (İçduygu, 2004; Kaşka, 2006a; Erdem ve Şahin, 2008). Turizm sektöründe yaygın olarak istihdam edilen göçmenler bu sektörde çoğunlukla izinsiz çalışmaları nedeniyle yerli işçilere kıyasla daha fazla sömürülmektedir. Sınır dışı edilmemek için göçmenlerin güvencesiz çalışma biçimlerine ve olumsuz çalışma koşullarına yerli işçilere oranla daha fazla katlanması gerekmektedir. Bu katlanma ise göçmen emeğinin sermaye birikimi açısından her zaman tercih edilmesine neden olmuştur (Yılmaz, 2008:174).

Göçmen kadınların işgücü piyasasında yaşadıkları sorunlardan birisi ücret farklılıklarıdır. Aynı eğitim düzeyinde olmalarına ve aynı işi yapmalarına rağmen göçmen kadınlara Türk vatandaşlarına verilen ücretlerden daha düşük ücretler verilmektedir. Ancak kadınların yasa dışı statüleri, çalışma şartları ve ücretler ne şekilde düzenlenirse düzenlensin, onları adli mercilere başvurmadan alıkoymaktadır (Ünlütürk-Ulutaş, 2009: 510). Ayrıca turizm sektöründe çalışan göçmenler; özellikle dış rekabetin işgücü maliyetini düşürme eğilimi bu sektörde daha fazla ortaya çıktığı için, diğer sektörlerde çalışanlara göre daha düşük ücret almaktadır (Lordoğlu, 2009: 12).

İşgücü piyasasında karşılaşılan diğer bir sorun ise kendi ülkelerinde alanlarında yüksek statülü işlere sahip kişilerin, göç ettikleri ülkede sıradan, düşük statülü işlerde çalıştırılması ve dolayısıyla niteliksizleştirilmesidir. Literatürde, bu niteliksizleşmenin en önemli nedenlerinden biri göçmen kadınların İngilizcilerinin düşük standartta olmasından ve uygun eğitimi almamış olmalarından ziyade ırkçı (Salaff ve Greve, 2006: 5–8) ve cinsiyetçi işgücü piyasası nedeniyle göçmen kadınlara genellikle seks, eğlence veya turizm sektörlerindeki işler, bacaklık ve ev işleri gibi kadınsı işler haricinde çalışmaları için çok az fırsat

verilmesidir (Lazaridis, 2000: 49). Scott, Romanyalı göçmen kadınların Kıbrıs turizm sektöründeki istihdamlarını incelediği çalışmasında göçmen kadınların genellikle yerli kadınlar tarafından 'uygunsuz/yakışsız' olarak değerlendirilen kurpiyerlik gibi niteliksiz işlerde çalıştırıldıklarını ifade etmiştir (Scott, 1995). Anthias ise Güney Avrupa'ya kadın göçünü incelediği çalışmasında üniversite mezunu Rusya ve Bulgaristan uyruklu bazı göçmen kadınların Yunanistan ve Kıbrıs'ta gece kulübü dansçısı ve garsonluk gibi niteliksiz işlerde istihdam edildiklerini belirtmiştir. Anthias'a göre özellikle gece kulübü dansçılığı, göçmen kadınların faaliyetlerinin yasadışı ve işverenlerine sıkı bir şekilde bağlı olması dolayısıyla çoğu zaman fahişe olarak da istihdam edilebilmelerine neden olmaktadır. (Anthias, 2000: 30-37). Cinsiyetçi işgücü piyasasının turizm sektöründe göçmen kadınlara sunduğu ve onları niteliksizleştiren en yaygın işlerden birisi ise seks işçiliğidir. Seks işçisi göçmen kadınların turistlerle kurdukları gizli ilişki kadınlara eğlence, tüketim, seyahat ve evlilik için fırsatlar sağlarken (Cabezas, 2004) aynı zamanda göçmen kadınların bedensel veya sosyal olarak sömürülmelerini yeniden üreten sosyal süreçlere, göçmen kadınların marjinalleşmesine neden olmaktadır (Psimmenos, 2000). McKay ise çalışmasında, Filipinli göçmen kadınların Kanada işgücü piyasasında yaşamış oldukları niteliksizleşmenin söz konusu kadınları uluslararası evliliklere itebileceğini ifade etmiştir (McKay, 2003: 1-2).

Turizm sektöründe istihdam edilen göçmenlerin karşılaştığı sorunlardan birisi de ağır çalışma koşullarıdır. Çalışma saatleri, işyeri koşullarına bağlı olarak uzun ve fazla mesai ücreti olmaksızın yaptırılır. Çalışma süresi özellikle konaklama tesislerinde çok daha fazladır. Yenipınar'ın İzmir'deki 4-5 yıldızlı konaklama tesislerinde yapmış olduğu analiz, konaklama tesislerinde çalışan işçilerin %37'sinin günde ortalama 16 saatten fazla, %29'unun 13-15 saat, %18'inin 9-12 saat, %1'inin ise 8 saat çalıştıklarını ortaya koymuştur (Yenipınar, 2005:165). Konaklama tesislerinde çalışan göçmen kadınlar söz konusu uzun çalışma süreleri içinde müşterilerle temas etmelerinden dolayı tacize uğramaktadırlar (Lordoğlu, 2009: 13). Özellikle ev hizmetlerinde ve turistik işletmelerde çalışan göçmen kadınlar uzun çalışma saatleri nedeniyle genellikle çalıştıkları işyerlerinde kalmaktadırlar. Çalışma saatlerinin uzunluğu dolayısıyla iş ve özel hayatlarını birbirinden ayıramayan göçmen kadınların gerek patronları gerekse işyerindeki müşterilerin tacizine uğramaları işgücü piyasasında karşılaştıkları diğer bir sorundur. Lordoğlu'na (2009) göre göçmen kadınların uğramış oldukları taciz göçmenlerin geldikleri ülke ile ilgili önyargılarından kaynaklanmaktadır.

Turizm sektöründe istihdam edilen göçmenlerin karşılaştığı diğer bir sorun sektörün mevsimlik yoğunlaşmalarına uygun niteliklerinden kaynaklanan yüksek işsizlik oranlarıdır. Yerli işçilerin formel piyasalarda işsizlik fonu kaynaklarından yararlanması mümkün olurken göçmenlerin bu fondan yararlanması mümkün değildir (Lordoğlu, 2009: 13).

Türkiye'deki çalışma ücretleriyle kendi ülkelerindeki ücretlerin farklılığı yüzünden, göçmenler, en kötü çalışma koşulları altında, fazla mesai yaptırılarak çalışmaya zorlanmakta, üstelik düzenli olarak ödeme de yapılmamaktadır. Kısaca, ücretin eksik ödenmesi, zamanında veya hiç ödenmemesi ve elverişsiz koşullarda güvencesiz ve nitelsiz işlerde çalıştırılma, göçmen kadınların işgücü piyasasında karşılaştıkları temel sorunlardır.

4. Marmaris'teki Yabancı Göçmen Kadınlara İlişkin Alan Araştırması ve Bulguları

Bu bölüm Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden göç ederek Marmaris turizm sektöründe çalışan göçmen kadınlarla yapılan görüşmelerin analizini içermektedir. Görüşmelerin analizi göçmen kadınların işgücü piyasasına katılımlarını ve işgücü piyasasında yaşadıkları sorunları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmada alan araştırması için Muğla iline bağlı Marmaris ilçesi seçilmiştir. Bunun nedeni Marmaris'in temel sosyo-ekonomik aktivitesinin büyük ölçüde turizme bağlı olması ve uluslararası turizm pazarında önemli bir yere sahip olmasıdır (Tuna, 2002:5). Ayrıca işgücünün büyük çoğunluğunun göçmen olduğu ve enformel biçimlerde çalıştırıldığı bir sosyal-fiziksel mekan (Purkis, 2009:11) olarak araştırmanın amacına uygun olmasıdır. Muğla Yabancılar Şube Müdürlüğü'nden elde edilen veriler, Marmaris turizm sektöründe göçmen emeğinin sıklıkla kullanıldığını doğrulamaktadır. Söz konusu kurumdan alınan bilgilere göre, 2009 yılının Ağustos ayı itibarıyla Marmaris'te 2.076 yabancı göçmen ikamet etmekte ve bunların önemli bir bölümü de Marmaris turizm sektöründe çalışmaktadır.

Çalışmada göçmen kadınların göç sürecinde ve sonrasında yaşamış oldukları deneyimlerinin yansıtılması amaçlandığı için araştırma yöntemi olarak etnografik yöntem kullanılmış ve Marmaris'te ağırlıklı olarak turizm sektöründe çalışan 25 göçmen kadınıla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu göçmenlerin işgücü piyasasında yaşamış oldukları sorunlar bu görüşmeler aracılığı ile araştırılmıştır. Görüşmeler 2007 Eylül ve 2009 Temmuz arasında aralıklı olarak devam eden bir süreç içerisinde tamamlanmıştır. Tüm görüşmeler Türkçe olarak gerçekleştirilmiş ve iki kadınla yapılan görüşme haricinde tüm görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılabilmiştir, söz konusu iki görüşmeci ise kayıt cihazı kullanımını reddetmiştir. Çalışmada göçmenlerin kimliklerini korumak için isimleri kullanılmamıştır. Her bir görüşme yaklaşık olarak 1 saat ile 40 dakika arasında sürmüştür. Kadınların bir bölümünün Türkçeyi yeni öğreniyor olması, söz konusu kadınlara erişimin zorluğu, erişim sağlansa bile görüşme talebinin gerek eşlerinin izin vermemesi gerekse yüksek olasılıkla kaçak çalışmalarından ve araştırmacıya karşı güvenin sağlanamamış olmasından dolayı kendi bireysel tercihleri nedeniyle kabul edilmemesi, araştırmanın önündeki sınırlılıkları oluşturmuştur. Görüşme talebinde bulunulan 31 kadından 6'sı görüşmeyi reddetmiştir. Kadınların kayıt dışı

statüleri, sınır dışı edilme ve işten çıkarılma korkuları, araştırmanın diğer sınırlıkları olmuştur.

Görüşmeler yaş, eğitim, medeni durum gibi demografik bilgileri ve aile statüsü, göç edildiği zamanki yaş, oturma süresi, göç etme nedenleri ve cari ve göç öncesi istihdam statüleri gibi görüşmecilere ilişkin genel özellikleri tespit etmeye yönelik soruları içermektedir. Ayrıca yapılan görüşmeler temel çalışma sorunsalı olan göçmenlerin işgücü piyasasında yaşamış oldukları sorunlara ilişkin soruları da içermektedir.

4.1. Marmaris'teki Yabancı Göçmen Kadınlara İlişkin Genel Özellikler

Tablo-1, alan araştırması sırasında görüşülen göçmen kadınların geldikleri ülke, yaşları, medeni durumları, ülkede kalma statüleri (vize, kaçak, evli vb), Türk erkekleri ile yapmış oldukları evliliklerin niteliği (sahte veya gerçek), eğitim durumları ve Türkiye'de yaptıkları işler gibi göçmen kadınlara ilişkin genel bilgilerin bir özetini sunmaktadır. Söz konusu tablodan da görülebileceği üzere görüşme yapılan 25 kadın Rusya, Azerbaycan, Ukrayna, Kırgızistan, Gürcistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Çeçenistan gibi Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsızlıklarını ilan eden ve Türkiye ile yoğun ticari ilişkileri bulunan ülkelere göç etmişlerdir. Şuan ortalama olarak 30-35 yaşlarında olan görüşmecilerin göç ettikleri andaki ortalama yaşları 20-25'tir. Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden Marmaris'e göç eden kadınlar yaklaşık olarak 10 yıldır Marmaris'te yaşamaktadır.

Tablo 1: Yabancı Göçmen Kadınların Genel Özellikleri

Not: *, Türk eşinden çocuğu olduğunu belirtmektedir.

Gelinen ülke	Yaş	Medeni durumu, Ülkede kalma statüsü, Evliliğin niteliği	Eğitim durumu	Mesleği	Türkiye'de yaptığı iş
Rusya	30-35	Bekâr, vize	Üniversite mezunu	Doktor	Animasyon, Acenteci
Kırgızistan	29	Evli, vatandaş, gerçek*	Üniversite mezunu	Turizmci	Acenteci
Kırgızistan	31	Bekâr, vize	Üniversite mezunu	Turizmci	Acenteci
Gürcistan	31	Evli, vatandaş, bilinmiyor	Üniversite mezunu	Ekonomist	Acenteci
Ukrayna	30-35	Evli, vatandaş, sahte	Üniversite mezunu	Sigortacı	Tur operatörü
Ukrayna	35-40	Bekâr, vize	Üniversite mezunu	Hukukçu	Klinikte tercüman
Rusya	35-38	Evli, vatandaş, gerçek*	Kolej mezunu, Üniversite terk	Yok	Klinikte tercüman
Ukrayna	33	Evli, vatandaş, bilinmiyor	Üniversite mezunu	Yok	Rehber
Çeçenistan	35	Evli, vatandaş, gerçek*	Kolej mezunu (hukuk)	Cezaevinde memur	Rehber
Rusya	30-35	Evli, vatandaş, gerçek*	Üniversite mezunu	Ressam	Resim atölyesi işletmecisi
Ukrayna	25-30	Evli, vatandaş, gerçek	Üniversite mezunu	Elektronik mühendisi	Halı saha işletmecisi (eşyle birlikte)
Azerbaycan	50-55	Evli, vatandaş, sahte	Üniversite mezunu	Kimya Mühendisi	Kokoreççi dükkânında çalışıyor (eşyle birlikte)
Özbekistan	44	Evli, vatandaş, gerçek	Üniversite mezunu	Fizik tedavi	Masöz, spa merkezi
Rusya	36	Evli, vatandaş, gerçek	Üniversite mezunu	Diş Hekimi	Masöz
Rusya	34	Evli, vatandaş, bilinmiyor	Üniversite mezunu	Sigortacı	Masöz
Ukrayna	33-37	Evli, vatandaş, bilinmiyor	Üniversite mezunu	Memur	Masöz
Rusya	32-37	Evli, vatandaş, gerçek	Kolej mezunu	Deri fabrikasında	Masöz
Gürcistan	45-48	Evli, vatandaşlık bekliyor, sahte	Üniversite mezunu	Laborant	Bakıcı
Azerbaycan	35	Evli, vatandaşlık bekliyor, bilinmiyor	Üniversite mezunu	Öğretmen	Temizlikçi
Rusya	30	Evli, vatandaş, bilinmiyor	Kolej mezunu	Elit bir kulüpte garson	Tezgâhtar
Ukrayna	26	Evli, vatandaş, gerçek*	Kolej mezunu	Garson	Tezgâhtar
Türkmenistan	25	Evli, vatandaş, gerçek*	Kolej mezunu	Yok	Tezgâhtar
Türkmenistan	25	Evli, vatandaş, gerçek*	Kolej mezunu	Yok	Ev hanımı
Özbekistan	30-33	Evli, vatandaş, gerçek	Kolej mezunu	Yok	Ev hanımı
Gürcistan	45-50	Evli, vatandaş, sahte	Üniversite mezunu	Öğretmen	Ev hanımı, ilk eşinden çocukları çalışıyor

Görüşme yapılan göçmen kadınları Türkiye'ye nasıl göç ettiklerine bağlı olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta yer alan göçmen kadınlar aile olarak göçten ziyade bireysel tercihleri doğrultusunda Türkiye'ye tek başına göç eden göçmen kadınlardır. Söz konusu kadınlardan bazılarının Türkiye'ye kendilerinden daha önce göç etmiş olan kardeşi, arkadaşı gibi tanıdıkları mevcutken büyük birçoğu ise hiçbir tanıdığı olmamasına rağmen Türkiye'de iş bulma umuduyla gelen kadınlardır. İkinci gruptaki göçmen kadınlar ise, kendi ülkelerinde tanıştıkları Türk erkekleri ile birlikte göç eden kadınlardır. 25 göçmen kadından 20 tanesi Türkiye'ye tek başına göç ettiklerini 5 tanesi ise Rusya, Özbekistan, Ukrayna ve Türkmenistan'da tanıştıkları ve çalışmak amacıyla bulunduğu belirtilen Türk erkekleri ile birlikte göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla görüşme yapılan kadınlar ailelerinin göç etmesiyle Türkiye'ye zorunlu olarak gelmemiş, bireysel tercihleri sonucunda tek başlarına veya Türk erkekleri ile birlikte göç etmişlerdir. Görüşmecilerin tamamı Türkiye'ye turist vizesiyle yasal yollardan giriş yapmış vize süresi geçince de çalışma ya da oturma izni almak durumunda kalmışlardır. Fakat göç süreçlerinin belli dönemlerinde vize süreleri dolduğunda, kaçak olarak oturmaya ve çalışmaya devam etmişlerdir.

Görüşmecileri tanımlayan bir diğer özellik ise göçmen kadınların büyük çoğunluğunun göç öyküsünün bir Türk erkeğiyle evlenerek vatandaşlığına geçmeleriyle sonuçlanması ya da göç öyküsünün başlangıcını bu evliliklerin oluşturmasıdır. Göç süreçleri içerisinde 25 göçmen kadından 22'si, gerek Türkiye'de tanıştıkları gerekse kendi memleketlerinde tanıştıkları Türk erkekleri ile evlenmiş; bu kadınlardan ikisi haricinde diğer 20 kadın Türk vatandaşlığına geçerek ülkede kalma statülerini geçici yabancı göçmenden yerleşik yabancı geline çevirmişlerdir. Türk vatandaşı ile evlenmesine rağmen henüz vatandaşlığa geçemeyen göçmen kadınlar ise 2004 yılında evlenmiş olup görüşmenin yapıldığı anda vatandaşlığa geçmek için gereken 3 yıllık yasal sürenin dolmasını beklemekteydi.

Görüşme yapılan kadınlarının tamamı oturma iznine sahipken, ancak 23'ünün çalışma izni bulunmaktadır. İki göçmen kadının ise oturma izni olmasına rağmen çalışma izni bulunmamaktadır. 2003 yılındaki kanun değişikliğine kadar oturma izinleri çalışma izinlerinden bağımsız olarak alınabilmekteydi. 2003 yılında yürürlüğe giren 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ile birlikte oturma izni çalışma izni almış olma koşuluyla verilmeye başlanmıştır (Üstübcü, 2009:7). Dolayısıyla çalışma iznine sahip olmayan göçmen kadınların oturma iznine sahip olduklarını ifade etmeleri ya 2003 yılından önce oturma izni aldıklarını (ki uzun süreli oturma izni alabilmeleri için Türk vatandaşı ile evli olmaları ve evliliklerini aile birliği içerisinde devam etmesi gerekmektedir) ya da bu konuda yanlış bilgi verdiklerini düşündürmektedir.

Çalışma izni olmayan göçmen kadınlardan birisi Türkiye'ye ekonomik sebeplerle değil doğuştan sahip olduğu alerjiye iyi gelmesi amacıyla tatil için

Rusya'dan tek başına geldiğini ve turizm acentesinde çalışmaya başladığını ifade etmiştir. Söz konusu göçmen kadın Türk vatandaşı ile evli olmadığı ve dolayısıyla 2003 yılından önce uzun süreli oturma izni almış olamayacağı gibi kendisi de oturma iznini görüşmenin yapıldığı tarih olan 2008 yılında aldığını belirtmiştir. Bu durum ise göçmen kadının oturma iznine sahip olduğuna ilişkin yanlış beyanda bulunduğunu göstermektedir.

Çalışma izni olmadığı için evlere temizliğe gittiğini ifade eden Azerbaycan uyruklu diğer göçmen kadın ise Türkiye'ye 6 yıl önce çalışmak için tek başına göç ettiğini, 2004 yılında Türk vatandaşı olan eşile evlendiğini ve Türk vatandaşlığına geçmek için beklediğini belirtmiştir. Oysa Türk ile evli olan yabancılar, vatandaşlığa geçebilmeleri için gereken 3 yıllık yasal süre dolmadan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına istisnai çalışma izni için başvurabilirler (Güzel ve Bayram, 2007: 191). Dolayısıyla Türk vatandaşı ile evli olduğu için uzun süreli oturma iznine sahip olan söz konusu göçmen kadın ya kendisine çalışma izni ile ilgili olarak tanınan bu hakkı bilmemekte veya bu hakta belirtilen istisnai çalışma izninin kapsamı altına girmemekte ya da medeni veya oturma statüsüne ilişkin yanlış bilgi vermiş olmaktadır.

Alan araştırması sırasında görüşme yapılan göçmen kadınların tamamı Eski Sovyet Sistemi'nin eğitim olanaklarından yararlanmışlardır. Göçmen kadınların 17'si üniversite mezunu iken, 1'i ise üniversite eğitimini yarıda bırakmıştır. 7 göçmen kadın ise gerek genç yaşta evlendikleri gerekse eşleri izin vermediği için üniversiteye gidemediklerini ve kolej mezunu olduklarını belirtmişlerdir. Göçmen kadınlar genel olarak kendi ülkelerindeki üniversitelerin tıp, diş hekimliği, turizm, güzel sanatlar, Rus dili ve edebiyatı, Fransız dili ve edebiyatı, iktisat, kimya mühendisliği, elektronik mühendisliği ve hukuk gibi çeşitli bölümlerinden mezun olmuşlardır. Göçmen kadınlar kendi ülkelerinde bir dönem doktor, diş hekimi, sigortacı, mühendis, yeminli tercüman, laborant ve bakanlıkta yöneticilik gibi yüksek statülü profesyonel işlerde çalışmışlardır. Fakat genellikle ekonomik sebeplerle ve evlilik nedeniyle Türkiye'ye gelen göçmen kadınlar, Marmaris turizm sektörünün işçileri haline gelmişler ve turizm sektöründe genellikle yerli eğitilmiş kadınların çalışmak istemedikleri masözlük, rehberlik, animatörlük gibi daha niteliksiz işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır.

4.2. Eski Sovyetler Birliği Ülkelerinden Göç Eden Kadınlar ve Göç Nedenleri

Alan araştırmasında görüşülen göçmen kadınlar Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsızlıklarını ilan eden ve Türkiye'nin komşusu olan Rusya, Azerbaycan, Ukrayna, Kırgızistan, Gürcistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Çeçenistan gibi ülkelerden göç etmişlerdir. Göçmen kadınların hedef ülke olarak Türkiye'yi seçmelerinin nedenlerinin başında Lordoğlu'nun (2007) da ifade etmiş olduğu gibi "Türk" kökenli olmak, dil öğrenme kolaylığı, tarihsel ve coğrafi yakınlık gelmektedir.

Coğrafi yakınlığın getirdiği yolculuk masraflarının düşüklüğü ve mevcut vize kolaylıkları da Türkiye'ye gelen göçmenler için göçün önemli çekici sebepleri arasındadır. Alan araştırması sırasında görüşülen bir kadın, göç etmek için neden Türkiye'yi seçtiğini şu şekilde anlatmaktadır:

İşte kocamı kaybettikten sonra o bir direkti o her şeydi. Hiçbir şey olmayınca karar verdim ki en azından Türkiye bize yakın. Adetler, oturma kalkmalar. Eee dili de öğrenirim dedim. Gençtim o zamanlar 30 yaşındaydım öğrenirim dedim. Bir şey olur da kovarlarsa da uzak olumcam memleket yakın geri dönücem. (Gürcistan, 45–50, çalışmıyor)

Eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile Türkiye arasında yakın kültürel ve tarihsel bağların bulunması yanında söz konusu ülkelerde önemli oranda Türk kökenli insan da yaşamaktadır. Buradaki insanların Türkiye'ye bakışlarında hâkim görüş genellikle saygı duyulan 'varlıklı ağabey' durumundadır (Lordoğlu, 2009: 3) Bu görüş de Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden göç etmek isteyen kadınlar için Türkiye'yi önemli bir hedef ülke haline getirmektedir.

Göçmen kadınların neredeyse tamamı aile birleşmesi yoluyla ya da eşe bağımlı olarak değil, bağımsız bir birey olarak tek başına göç etmişlerdir. Bu durum daha önce de belirtilen 'göçün kadınsılaşması' eğilimini desteklemektedir. Tek başına göç eden yabancı kadınların göç nedenlerine bakıldığında iki faktör ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki ekonomik nedenlerdir. Göçmen kadınlar için ülkelerinde iş imkânlarının sınırlı olması, ücretlerin ödenmemesi, geç ödenmesi ve düşük olması Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden Marmaris'e göçün belli başlı itici faktörlerindedir. Marmaris turizm sektöründe yerli vatandaşların çalışmayı istemediği niteliksiz ve enformel işlerin yaygınlığı ise bu göçmenleri Türkiye'ye çeken etmenlerdendir. Göçmen kadınların büyük birçoğu Türkiye'de hiçbir tanıdığı olmamasına rağmen iş bulma umuduyla Türkiye'ye gelmişlerdir. Ancak göçmen kadınlar arasında Ünlütürk-Ulutaş'ın (2009: 509) da belirtmiş olduğu üzere, kendilerinden daha önce göç etmiş ve Türkiye'de çalışmakta olan akraba, tanıdık ve arkadaşlarının teklifi ve iş bulması üzerine Türkiye'ye gelmiş olan göçmenler de bulunmaktadır. Bir tanıdığıın önerisi üzerine Türkiye'ye göç etmeye karar veren bir göçmen kadın bu durumu şöyle anlatıyor:

Tanıdığım kadın Türkiye'de evli idi. Bana, orda sefillik yaşayacağına gel Türkiye'ye dedi. Türkiye'ye gelersen çocuklar kurtulurlar en azından ekmek davası olmaz. Tok kalacaklar, iş bulabilirsin dedi. (Gürcistan, 45–50, çalışmıyor)

Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden Türkiye'ye tek başına göç eden kadınların göç etme kararlarında ön plana çıkan ikinci faktör ise kendi memleketlerinde çalışmak amacıyla bulunan Türk erkekleri ile tanışmalarının ardından evlenmeye ve Türkiye'ye yerleşmeye karar vermeleridir. Başka bir deyişle Türk erkekleri ile evlenmeye karar vermeleri ve gerek müstakbel eşlerinin gerekse kendilerinin Türkiye'de yaşamak istemeleri göçmen kadınların göç etme kararlarında etkili olan

önemli bir faktördür.

Benim eşim Ukrayna'da çalışıyordu. O teklif etti evlenmek. Ben orada onu kabul etti. Sonra evlendikten sonra buraya taşındık. (Ukrayna, 26, tezgâhtar)

Ekonomik ve evlilik olmak üzere iki genel göç nedeninden farklı olarak bavul ticareti için, sağlık için, üniversitesinin göndermiş olduğu staj için, iç savaş korkusu ve çocuklarının geleceği için göç ettiklerini söyleyen kadınlar da vardır. Görüşülen Gürcü bir kadın memleketindeki siyasal ve ekonomik sorunlar nedeniyle Karadeniz kıyısındaki şehirlerde bavul ticareti yapmak amacıyla Türkiye'ye geldiğini daha sonra ise Marmaris'e yerleştiğini şöyle ifade etmektedir.

1988'de başladı komünist parti yani demokratlarla savaşına. Komünist parti, demokrat parti, kim kazanır kim kaybeder... Gerçekten çok kötü sonunda düştü insan. Fabrikaları kapattılar. Maaşları alamıyorduk. En son ne yaptım ne yaptım, müdürün yanına gittim, karısı benim arkadaşım. Onun yanına gittim söyledim. Bak dedim (Türkiye'ye gidiyorlar buradan bir şeyler alıyorlar orada satıyorlar. 1000 dolar borç verir misin dedim.) Tamam dedi (Gürcistan, 45–50, çalışmıyor)

Görüşmeciler arasında yer alan Özbekistan uyruklu göçmen kadının göç öyküsü ise iç savaş korkusunu, çocuklarının gelecek kaygısını ve Özbekistan'da tanıştığı Türk erkeği ile evliliği içermesi açısından oldukça önemlidir. Göçmen kadın göç nedenini şöyle ifade etmektedir.

Trafik kaza 28 yaşında ben kocayı kaybettim... Afganistan problem çıktı. O zaman iç savaş kadar kalktı ortalık. Bomba patlamaya başladı. Soviet Union (Sovyetler Birliği) ayrıldığı zaman işte ekonomik kriz çıktı. Hem kendi için hem çocuklar için imkân yok. Hem ekonomik olarak hem gelecek için. Eğitim olarak sosyal sistem olarak orada bir sürü eksik var... 12 sene önce o zaman Özbekistan'da ben tanıştım bir Türk adam. O teklif etti evlenmek. Ben onu kabul etti. Evlendim sonra biz karar verdik Türkiye'ye gelmek. (Özbekistan, 44, masöz)

Özetlenecek olursa görüşmecilerin kendilerine yöneltilen 'neden göç etmeye karar verdiniz?' ve 'neden Marmaris'i tercih ettiniz?' sorularına verdikleri yanıtlar; ülkelerinde iş imkânlarının sınırlı olması, memleketlerinde tanıştıkları ve hayatlarını birleştirmeyi planladıkları erkeklerin Marmaris'te yaşıyor olmasıdır.

4.3. Geçici Yabancı Göçmenden Yerleşik Yabancı Geline: Türk Vatandaşı Erkeklerle Evlilik

Göçmenler genellikle sahte veya gerçek evlilik yoluyla Türk vatandaşlığına başvurarak yasal statü kazanmaya çalışmaktadır. Evlilik yoluyla yasal statü talep edenlerin neredeyse yarısı, Türkiye'ye seks sektöründe ve ev içi hizmetlerde

çalışmak üzere kadın göçü veren ülkelerden gelmektedirler (Kaşka, 2006a. 69). 1995–2005 yılları arasında toplam 41.430 yabancı göçmen, evlilik yoluyla Türk vatandaşlığına geçmiştir. Söz konusu göçmenlerin % 37,9 gibi büyük bir çoğunluğu Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen göçmenlerden oluşmaktadır (Kaşka, 2006b: 93) Görüşme sonuçları da evlilik yoluyla Türk vatandaşlığına geçen göçmen kadınların seks ve ev içi hizmetlerde çalışmamalarına rağmen kadın göçü verdiği belirtilen eski Sovyetler Birliği ülkelerinden geldiğini destekler niteliktedir.

Görüşme sonuçlarına göre Marmaris'te yaşayan göçmen kadınları Türk erkekleri ile yapmış oldukları evlilikler dolayısıyla iki grupta değerlendirmek mümkündür. Birincisi, Türkiye'ye gerek çalışmak gerekse tatil amacıyla tek başına gelen ve sonrasında tanıştıkları Türk vatandaşı erkeklerle evlenen göçmen kadınlardır. Türk erkekler ile evlenen 22 kadından 17'sinin evlilik öyküsü bu şekilde gerçekleşmiştir.

Ben turist geldi. Geldi buraya tatil Antalya. Sonra benim eşi tanıştım...
Sonra evlendi.

İkinci grupta yer alan göçmen kadınlar ise kendi ülkelerinde çalışmak amacıyla bulunan Türk vatandaşı erkeklerle gerek kendi ülkelerinde evlendikten sonra Türkiye'ye göç etmiş gerekse Türkiye'ye -evlenmek için- göç ettikten sonra evlenmiş göçmen kadınlardır. Rusya, Özbekistan, Ukrayna ve Türkmenistan'da çalışmak amacıyla bulunan Türk erkekler ile evlenen 5 göçmen kadının evlilik öyküsü ise bu şekilde gerçekleşmiştir.

12 sene önce o zaman Özbekistan'da ben tanıştım bir Türk adam. O teklif etti evlenmek. Ben orada onu kabul etti. Evlendim ve Özbekistan'da biz 5 sene kaldık. Sonra biz karar verdik Türkiye'ye gelmek. (Özbekistan, 44, masöz)

Marmaris'teki alan araştırmasının bulguları, evlilik ve göçün birbirini etkilediğini göstermektedir. Alıntılardan da anlaşılacağı üzere görüşmeciler arasında evlilik göçü yapan göçmenler olduğu gibi, bireysel kararlar gelip sonra evlenenler de vardır. Ancak bu ikisi birbirinden farklıdır. Bununla bağlantılı olarak Piper'in (2003: 463) de ifade ettiği gibi, göçmen kadınların rolleri işçiden eşe, eşten işçiye olarak değişim göstermektedir. Görüşme sonuçlarının da ortaya koyduğu üzere Türkiye'ye ekonomik sıkıntılar nedeniyle gelip bir süre çalıştıktan sonra Türk vatandaşı ile evlenen göçmen kadınlar olduğu gibi, kendi memleketinde tanıştığı Türk vatandaşı ile evlendikten sonra Türkiye'ye göç edip çalışmaya başlayan kadınlar da mevcuttur.

Türk vatandaşı erkeklerle yapılan evliliklerden sonra, görüşme yapılan kadınların evlendikleri tarihe göre bazıları hemen, bazıları da üç yıl geçtikten sonra Türk vatandaşlığına geçmiş böylece statülerini geçici yabancı göçmenden yerleşik yabancı geline çevirmişlerdir. Türk vatandaşlığına geçmede yaşanan bu farklılığının nedeni 2003 yılında yapılan 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nu değişikliğidir. 2003 yılından önce evliliğin yapıldığı anda Türk vatandaşlığına geçilebilirken söz konusu Kanun değişikliği ile birlikte evlilik yoluyla Türk vatandaşı olmak isteyen

yabancılara, en az üç yıl evli olma, filen birlikte yaşama ve evliliğin devamı şartı getirilmiştir.

Görüşme yapılan göçmen kadınlar ile Türk erkekleri arasındaki evliliklerde eşler arasında önemli bir yaş farkı vardır. Göçmen kadınlar eşlerinden yaklaşık olarak 10 yaş daha küçüktür. Bazı göçmen kadınların eşi ile arasındaki yaş farkı 20-25 yaşa kadar çıkabilmektedir. Göçmen kadınlardan 19'u Türk eşleriyle evliliklerini ortalama olarak 20-25 yaşlarında iken gerçekleştirmişlerdir. Söz konusu 19 göçmen kadından biri haricinde hepsi ilk evliliğini Türk erkekleri ile yapmışlardır. Gürcistan ve Azerbaycan uyruklu 3 göçmen kadın ise memleketlerinde eşlerini kaybettikten sonra ekonomik nedenlerle Türkiye'ye göç etmişler ve Türk eşleriyle 40-45 yaşlarında iken ikinci evliliklerini gerçekleştirmişlerdir. Göçmen kadınlar Türk erkeklerini, genellikle 'fakir, işsiz, içkici ve sadakatsiz' olarak tanımladıkları kendi ülkesinin erkeklerine tercih etmektedirler. Göçmen kadınlar, evlenmek için Türk erkeklerini tercih etme nedenlerini ise çoğunlukla 'çünkü onlar evine çok bağlılar' olarak açıklamışlardır. Görüşmecilerin ve Muğla İl Nüfus Müdürü'nün de ifade etmiş olduğu üzere, Türk erkeklerinin göçmen kadınlarla evlenmeyi tercih etmesinin nedeni ise, Türk kadınlarla karşılaştırıldıklarında altın, takı ve düğün istemedikleri için daha 'ucuz' olmalarıdır.

Göçmen kadınların sevdikleri erkeklerle yaptıkları (gerçek) evliliklerin ardında bazen vize işlemlerinin yükünden kurtulmak da yatabilmektedir. Göçmen kadınlar sevdikleri erkeklerle beraber yaşamak yerine evlenmeyi tercih ederek, evliliğin getirdiği kolaylıklardan ve haklardan da yararlanabilmektedir. Göçmen kadınlardan biri vize işlemlerinin maddi ve manevi zorluğunun sevdiği insanla evlenme kararı almasını hızlandırdığını şöyle anlatmaktadır:

Yani bu kadar çabuk evlenmek istemiyordum. Ama tabii ki yani vize sorunu 1 ay olduğu için hemen gitmek gerekiyor memlekete geri dönmek insan yoruluyor. Para çok. Severek evlendim ama Türk vatandaşı olmak. Yoruldum. Vize bitiyor hemen memlekete çık gel yani bunun için. (Rusya, 32-37, Masöz)

Türk ile evli olan göçmenlerin, Türk vatandaşlığına geçebilmeleri için gereken yasal süre dolmadan istisnai çalışma izni için başvurabilmeleri göçmenler arasında evliliğin cazibesini arttırmaktadır. Fakat çalışma izni, evliliğin sona ermesi veya sahte evlilik yapıldığının belirlenmesi durumunda geçerliliğini yitirmektedir. Bu ise, özellikle göçmen kadınların yasal statüsünü erkeğe bağımlı duruma getirmektedir ve özel alandaki erkek şiddetine karşı kırılganlıkları artmaktadır. Bu durumdaki kadınlar yasal statülerini kaybetme korkusuyla hukuki yollara başvurmaktan çekinmektedirler (Üstübcü, 2009: 11). Görüşmeciler arasında Türk vatandaşlığına geçmek üzere yasal sürenin dolmasını bekleyen bir göçmen kadın yasal statüsünü kaybetmemek adına kötü giden evliliğine katlanmak zorunda kaldığını şöyle anlatıyor:

Kafayı dindirdim, evlendim, imza oldu. Bütün komşular şaşırmış, (bu kadın

bu adamla nasıl evlendi) diye. Bu adamda bu mahallede 60 sene oturmuş. Bir komşu konuşmamış. Adam ruhu muhu her şeyde pislik varmış. Kaç tane evli kadınla yatmış, yuva yıkmış. Ben bunları duydum. Biraz sabrettim kendimle konuşuyorum. Sabret... Sabret... Sabret... Vatandaş olacaksın. (Gürcistan, 45-48, bakıcı)

Göçmenlerin yabancı bir ülkede yaşamanın getirmiş olduğu vize ve çalışma izni sorunundan kurtulmak için sahte evlilikler yaptıkları bilenen bir gerçektir. Vize işlemlerinde sıkıntı yaşayan bir göçmen kadın vize masrafından kurtulmak ve çalışma izni alabilmek için Türkiye'ye kendisinden önce gelen kız kardeşinin eşinin ayarlamış olduğu bir Türk ile sahte evlilik yaptığını şöyle ifade etmektedir:

O zaman vize sadece 1 aylık. Tabii ki bu bayağı bir oldukça masraflıydı. Kardeşimin eşi, Türk bir eş ayarladı sadece o iş için yani sırf her ay gitmeyeyim diye. Daha rahat çalışma için. Çalışma izni. O evliliği yaptım. 1999'da... Ben bir hafta içinde kimliğimi aldım. 1 ay evli kaldım sonra boşandık. Bütün haklarla birlikte Türk vatandaşı oldum. Benden sonra kanun değişti 3 yıl evli kalmak gerekiyor. Ben çok şanslıydım, çok kolay oldu. (Ukrayna, 30-35, tur operatörü)

Göçmen kadınlar arasında sağlık güvencesi olmayan şeker hastası Gürcü bir kadın sağlık sigortasından yararlanabilmek için bir 'gay' ile sahte evlilik yaptığını şöyle ifade etmektedir:

O zaten evlenmeyecek. Kullanabilirsin dedi sigortayı ne zaman istersen de ayrılırız dedi. O zaten Gay çocuk. Benim işime çok yaradı. Bize gerçekten inandılar. Onun erkeklğine inandılar. Biz çünkü arkadaşlık. (Gürcistan, 45-50, çalışmıyor)

Örneklerden de anlaşılacağı üzere, evlilik yoluyla Türk vatandaşlığına geçmek amacıyla, aşk evliliklerinin yanında sahte evlilikler de yaygın olarak gerçekleştirilmektedir. Türk erkekler ile evlenen 22 göçmen kadından 12'si severek gerçek evlilikler yapmışlardır. Bu durum gerek görüşmeciler tarafından dile getirilmiş gerekse gözlemler dolayısıyla anlaşılmıştır. Severek gerçek evlilikler yaptığını belirten veya tahmin edilen 12 göçmen kadının 7'sinin Türk eşlerinden çocuklarının olması, 5'inin kendi memleketlerinde tanışmış oldukları Türk erkekleri ile evlenmiş olmaları, görüşmeler esnasında geçen 'Kocamı bırakıp gitmem. Gitsem cezaevindeyken giderdim' 'Ben tabii âşık oldum. Annem karşıydı zorla annemi ikan ettim' gibi diyaloglar söz konusu göçmen kadınların gerçek evlilikler yaptıklarının kanıtları niteliğindedir. Alan araştırması sonuçları Türk erkekler ile evlenen 22 göçmen kadından en az 4'ünün sahte evlilikler yaptığını göstermektedir. Söz konusu 4 göçmen kadından biri eşinin sağlık sigortasından yararlanmak diğeri ise vize masraflarından kurtulmak için sahte evlilik yaptıklarını açıklarken diğeri iki göçmen kadın ise sahte evlilik yaptıklarını açıkça ifade etmeseler bile gözlem sonuçları yapmış oldukları evliliklerinin sahte olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü 40-45 yaşlarında iken kendisinden yaşça büyük olan eşyle evlenmiş olan ve

görüşmenin yapıldığı an itibarıyla vatandaşlık almayı bekleyen ve kötü giden evliliğine katlanmak zorunda kaldığını belirten Gürcistan uyruklu göçmen kadının yapmış olduğu evliliğin sahte olduğunu anlamak zor değildir. Yine 40–45 yaşlarında ekonomik nedenlerle Türkiye'ye göç etmiş ve gelir gelmez evlenmiş olan Azerbaycan uyruklu göçmen kadının yapmış olduğu evliliğin gerçek olduğunu düşünmek oldukça zordur. Bunun haricinde görüşmeciler arasında Ukrayna uyruklu bir göçmen kadın ise ilk eşiyile yaptığı evliliğin sahte olduğunu ancak ikinci evliliğinin gerçek olduğunu ifade etmiştir. Ancak geri kalan 5 göçmen kadından bazılarının da sahte evlilik yapmış olmaları muhtemeldir. Söz konusu göçmen kadınların göç ettikten hemen sonra evlenmiş olmaları, eşlerinin kendilerinden yaşça büyük olması – söz konusu 5 göçmen kadından 3'ü de eşinin emekli olduğunu belirtmiştir- sahte evlilik yapmış olma olasılıklarını arttırmaktadır. Ayrıca sahte evliliğin yasal olmaması araştırmacıya bu konuda güvenilir bilgiler vermelerini engellemiş olabilir. Örneğin bu 5 göçmen kadından birisi görüşmelerin yapıldığı anda vatandaşlığa geçmek için gereken yasal sürenin dolması beklemekteydi.

Göçmen kadınlar arasında sahte evliliği, yasal olmadığı için ve başkalarının olumsuz tecrübeler yaşadığını duyduğu için tercih etmediğini belirten bir göçmen kadının bu konudaki görüşleri sahte evliliğin göçmen kadınlar arasında ne kadar olağan görülüp yaşandığını göstermesi açısından önemlidir. Aktarıyoruz:

Burada 100 defa formalite evlilik yapalım diyen oldu. Ben de biraz karşı çıktım. Formalite sonuçta kanuna karşı bir şey... Çok problem yaşayan var. Karşıda anlaşma yaptığın kişiden çok problemler çıkıyor. Yani ben de böyle problem yaşamak istemedim. Kendi ailemi de üzmemek istemedim bu arada. Ben de kanuna karşı bir hareket etmek istemedim. Annem babam da rahat olsun ben burada iyiyim diye. (Kırgızistan, 31, acentede çalışıyor)

Sahte evliliklerinin önüne geçebilmek amacıyla 2003 yılında, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nu değiştirilerek evlilik yoluyla Türk vatandaşı olmak isteyen yabancılara, en az üç yıl evli olma, fiilen birlikte yaşama ve evliliğin devamı şartı getirilmiştir (Sargın, 2004: 29–32). Söz konusu kanun değişikliğinin ardından, evlilik yoluyla vatandaş olan göçmenlerin sayısında ve sahte evliliklerin tercih edilmesinde bir azalma meydana gelmiştir. Uzun süredir bir Türk ile ilişkisi olan göçmen kadının sahte evliliği tercih etmemesinin nedeni olarak, Türk vatandaşlık kanununda meydana gelen değişikliğin ve uzun prosedürün etkisi göze çarpmaktadır. Aktarıyoruz:

Eskiden vatandaşlık hemen veriyorlardı. Bir gün evleniyorsun yarın vatandaşlık kimliği alıyorsun. Sonra kanun değişince... Neyse artık bu fırsattan faydalanmayacağım diye acelemiz yok. Şimdi Avrupa'ya gitmek Rus için Türkiye'de oturma izni çıkarmaktan daha kolay. O yüzden fazla buluşmamak için... Hem de Rusya'ya gidiyorum. Burada kalabiliyorum. Şimdi üç buçuk sene yaşaması lazım aynı adamla (Rusya, 30-35, seyahat acentesinde çalışıyor)

Örneklerden de anlaşıldığı üzere, çoğunlukla çalışma izni sorunundan kurtulmak için yapılan evliliklerinin sahte mi yoksa gerçek mi olduğunu tespit etmek kolay değildir (Piper, 2003: 462). Bunun tespiti için Muğla Yabancılar Şube Müdürü'nün de ifade etmiş olduğu gibi Vali Yardımcısı, Emniyet Müdürü, Milli Eğitim Müdürü, Nüfus Müdürü ve Jandarma temsilcisinden oluşan 5 kişilik bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon çiftleri çapraz sorguya almakta ve çiftlere evin salonundaki perdenin desenleri, eşinin ayakkabı numarası, geçen hafta pazar günü ne yaptıkları, eşinin dayısının oğlunun adının ne olduğu, ilk tanıştığınız yer neresi gibi çeşitli sorular yöneltilmektedir. Sahte evlilik yapan bir göçmen kadın söz konusu sorguya ilişkin deneyimlerini şöyle ifade etmektedir:

Bir imtihan vardı kocamla birlikte gittik. Ama ayrı ayrı sordular nasıl tanıştınız, ne seviyorsunuz. Ben onun ne yemek sevdiğini biliyorum Çünkü sık sık arıyor ne yemek yaptın geliyorum diye. Onay veriler biz de evlendik. (Gürcistan, 45-50, çalışmıyor)

Ayrıca sahte evliliklerin tespiti için yabancıların yaşadığı yere polisler gönderilerek yerinde tahkikat yapılmaktadır. Göçmen kadının kendi ağzlarından aktarıyoruz:

Eve geliyorlardı. Evde 2 çocuğum var onların ayakkabıları var pantolonları var dolapta. Tabi onları gösteriyorsun eşimin diye. (Tabi bunları yazar mısınız bilmiyorum). (Gürcistan, 45-50, çalışmıyor)

4.4. Yabancı Göçmen Kadınların İşgücü Piyasasındaki Durumları ve Karşılaştıkları Sorunlar

Marmaris'e Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden göç eden kadınlar, yörenin turistik yapısı nedeniyle özellikle acentecilik, masözlük, rehberlik, tur operatörlüğü, animasyon gibi turizm sektöründeki genelde düşük ücret ödenen, kayıt dışı ve herhangi bir sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışmaktadırlar. Böylece Marmaris turizm sektörüne sağladıkları ucuz emek ile katkıda bulunmaktadır. Görüşülen kadınlar turizm sektöründeki söz konusu işler haricinde tezgâhtarlık, temizlikçilik ya da özel bir hastanede tercümanlık gibi ücretli işlerde çalıştığı gibi ressamlık ya da halı saha işletmeciliği gibi kendi özel işlerinde de çalışmaktadır. Yukarıdaki Tablo-1'den de görüleceği üzere gerçek evlilik yapan ile sahte evlilik yapan göçmen kadınlar arasındaki en önemli ve temel farklılık gerçek evlilik yapan göçmen kadınların sahte evlilik yapanlara göre acenteci, rehber, tercüman, ressam ve halı saha işletmecisi gibi nispeten daha nitelikli işlerde istihdam ediliyor olmalarıdır. Bunun haricinde sahte evlilik yapan ile severek gerçek evlilik yapan göçmen kadınların yapmış oldukları işlerde önemli bir farklılık göze çarpmamaktadır.⁴

⁴ Severek evlilik yapan göçmen kadınların meslekleri: Acenteci rehber, tercüman, ressam, halı saha işletmecisi, masöz (3), tezgâhtar (2), ev hanımı (2).

Sahte evlilik yapan göçmen kadınların meslekleri: Tur operatörü, tezgâhtar, bakıcı, ev hanımı.

Severek gerçek evlilikler yapmış olan göçmen kadınlar arasında da masözlük yapanlar bulunmaktadır. Bir otelde masöz olarak çalışan ve severek evlendiğini belirten göçmen kadın iş yerinde tacize uğrayıp uğramadığına ilişkin soruyu ve eşinin yapmış olduğu işe karşı bakış açısını şu şekilde özetlemektedir:

Hayır, (tacize uğramadım) yani Türklere yapmıyorum ki. Masaj aslında doktor mesleği. Ama Türklere anlamıyor. Benim kocam mesela normal düşünüyor. Yoksa beni göndermez. Türklere kesin yapamam evlere kesin gidemem. Mantalite olarak öyle düşünüyorlar yani ben öyle düşünüyorum. Avrupalı kültürlü bir insan... Bazen Türklere geliyor ama hiç masajı sormuyor. Çok pahalı diyorlar. Ama isterse biz de erkek masörün telefonu var onu çağırcaz. Ama yani hiç istemiyorlar. (Rus, 32–37, Masöz)

Göçmen kadınların birçoğu önceki veya mevcut işlerini kendisinin bulduğunu söylerken; bazıları ise Türkiye'ye kendisinden önce göç etmiş olan kardeşi veya arkadaşı sayesinde bulunduğunu ifade etmiştir. Bunun haricinde Kırgızistanlı iki göçmen kadın ise kendi ülkelerinde okudukları üniversitenin ayarladığı staj programı ile stajyer öğrenci adı altında işgücü piyasasına katılmıştır.

Ben de aynı arkadaşım gibi Kırgızistan'daki turizm okuluna girdim. Orda bizim rektörümüz bir sistem getirdi. Gidin bakın çalışın daha sonra ne yapacağınıza karar verin dedi. Kader. Seçtim yer. Bizim şansımıza Türkiye düştü... Marmaris Neksa Turizm Okulunu kazandım... Kurs bittikten sonra bir acentede rehberlik yapmaya başladım. (Kırgızistan 31, acentede çalışıyor)

Yabancıların izinsiz çalıştıkları alanların yarısından fazlası hizmetler sektöründe ve özellikle de turizm-eğlence sektöründedir. Göçmen kadınların turizm sektöründe çalıştıkları en yaygın işlerden birisi ise seks işçiliğidir. Bu anlamda dünyada turizm sektöründe çalışan göçmen kadınlar ile ilgili yapılan çalışmalar çoğunlukla seks turizmi ve seks işçiliği üzerine yoğunlaşmakta ve genellikle Avrupa (Anthias, 2000; Wonders ve Michalowski, 2001; Psimmenos, 2000; Cabezas, 2004) ve Asya ülkeleri (Lee, 2008; Kim ve Fu, 2008) üzerine odaklanmaktadır. Alan çalışması sırasında da turizm sektöründe seks işçisi olarak çalışan Dağıstan uyruklu oldukları bilinen 3 göçmen kadın tespit edilmiştir. Söz konusu göçmen kadınlarla 3. şahıslar aracılığı ile iletişim kurulmuştur, önce görüşme talebini kabul eden kadınlar 3. şahsın erkek olması ve görüşme talebine ilişkin ayrıntılı bilgi verilmemiş olması nedeniyle daha sonra görüşme talebimizi geri çevirmişlerdir. Söz konusu göçmen kadınlara tesadüfen ulaşılması turizm sektöründe yaygın olarak çalıştıklarını fakat yasadışı statüleri nedeniyle görünmezlik zırhına büründüklerinin kanıtıdır. Turizm sektörünün özellikle üçüncü dünya ülkelerindeki kadınları 'hizmetçiye' ya da 'hayat kadınına' dönüştürdüğü ayrı bir

Evliliklerinin niteliğini tespit olunamayan göçmen kadınların meslekleri: Acenteci, rehber, masöz (2), temizlikçi, tezgâhtar.

tartışma konusudur (Oktik, 1997:3). Bu anlamda Dağıstan uyruklu göçmen kadınlarla görüşme yapma fırsatı yakalanamadığı için Marmaris turizm sektörünün söz konusu göçmen kadınları hayat kadınına dönüştürüp dönüştürmediğine ilişkin olarak kesin bir yorum yapmak mümkün değildir. Ancak diğer görüşmecilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda, Marmaris turizm sektörünün göçmen kadınlara niteliklerine uygun işlerde çalışma fırsatı sunmamasının ve basın yaratmış olduğu Nataşa imajının turizm-eglençe sektöründe göçmen kadınlara olan talebi arttırmasının göçmen kadınların hayat kadını olarak çalışmalarının arz ve talep koşullarını sağlaması anlamında önünü açtığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Göçmenlerin Türkiye'ye girişi ilk olarak turist vizesiyle gerçekleşmektedir. Turist vizesinin süresi dolunca ise göçmenler oturma veya çalışma izni almak zorunda kalmaktadırlar. Ulusal mevzuatımızda göçmenlerin işgücü piyasasına katılımları 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir. Söz konusu Kanun, kayıt dışı işlerde çalışan, yerli nüfus tarafından yapılmayan işleri (masözlük, ev içi bakım hizmetleri gibi) ucuz ücretler karşılığı yapan ve düşük ücretli çalışan arayan emek yoğun sektörlerde (tarım, turizm, inşaat, tekstil gibi) çalışan yabancıların yasadışı çalışmalarını düzenlemekten çok Türkiye'ye gelen kalifiye ve profesyonel işgücünün çalışma izinlerini düzenlemeyi ve 'yasadışı çalışmayı' engellemeyi amaç edinmektedir (Yıldız, 2007). 2003 yılına kadar Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından verilen yabancı göçmenlerin çalışma izinleri 2003 yılından sonra Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından vermeye başlanmıştır. ÇSGB'nin göçmenlere çalışma iznini verirken temel argümanı, benzer iş arayan Türk vatandaşının olup olmaması gibi bir temele dayanmaktadır (Lordoğlu, 2009: 14). Çok azı çalışma iznine sahip olan göçmenlerin işgücü piyasasını etkilemesi mümkün olmamasına rağmen, birçoğu yüksek nitelikli olan bu göçmenlerin bile izin alabilmeleri neredeyse imkânsızdır. Verilen çalışma izinlerinin sayısının sınırlılığı bu durumu kanıtlamaktadır. Bunun yanında, yapılan çalışmalar göçmenlerin işgücü piyasasına çoğunlukla enformel ve kayıt dışı alanlarda, herhangi bir izin almadan katıldıkları yönündedir (İçduygu, 2004; Kaşka, 2006a; Erdem ve Şahin, 2008).

Alan araştırması sırasında görüşülen kadınların çoğu, evlilik yoluyla yasal statü kazandıkları için işgücü piyasasında kaçak olarak çalışmak zorunda değillerdir. Görüşülen 25 göçmen kadından sadece 2'sinin çalışma izni bulunmamaktadır. 2006 yılı sonuna kadar çalışma iznine sahip yabancıların kentlerde istihdam edilen nüfusun sadece %0,2'sini oluşturduğu düşünüldüğünde (Lordoğlu, 2007: 28), görüşmecilerimizin Türkiye örneklemini içerisinde şanslı bir grup azınlığı oluşturdukları söylenebilir. Görüşmeciler arasında çalışma iznine sahip olmayan göçmen kadınlardan biri, kaçak olarak evlere temizliğe gittiğini, diğeri ise çeşitli yerlerde çalıştığını ancak turizm acentelerinin polis açısından daha güvenli olduğunu ifade etmiştir.

Önce... Animasyonda çalıştım. Para bitince, bir yere kadar... Animasyonluk yaptım çünkü İngilizcem de var, eğitimden dolayı... Daha rahat, sakin bir işti. Ondan sonra acenteye girdim. Acentede çalıştım. O daha güvenli daha rahat oluyor. Polis açısından...(Rusya, 30-35, seyahat acentesinde çalışıyor)

Görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu görüşmenin yapıldığı anda Türk vatandaşlığına geçmiş olmasına rağmen, görüşmecilerin bir kısmının Türk eşyle evlenmeden önce ve evlendikten sonra vatandaşlığa geçmek için gereken yasal sürenin dolmasını beklerken bu süre zarfında çalışma izni bulunmamaktadır. Dolayısıyla göçmenlerin bir kısmı göç süreçlerinin belli bir döneminde işgücü piyasasında kaçak olarak çalışmışlardır. Çalışma izinlerinin olmadığı dönemde kaçak olarak çalışan göçmen kadınlar bu dönemi şöyle anlatmaktadırlar:

Ben masaj yapıyodum evde mesela Ruslara sizin tanıdıklarınıza kızlara acentedekilere. Onların evde, benim evde bazen otele telefonla çağırdılar geldim. Para çünkü lazım nerde para almak. Çalışma izin yok. (Rusya, 36, Masöz)

Yabancıların ve işverenlerin 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun'dan doğan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediikleri Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı iş müfettişleri ile Sosyal Sigortalar Kurumu sigorta müfettişleri tarafından denetlenmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenliği Bakanlığı, 2007). Söz Kurum müfettişleri tarafından ülkede kaçak olarak çalıştıkları tespit edilen göçmenlere para cezaları uygulanmakta ve Türkiye'ye girişi, pasaport, vize ve ikamet izni konuları incelenerek, durumları yasal olmayanlar sınır dışı edilmektedirler. Kaçak çalışmaktan dolayı belirlenen idari para cezasını ödeyerek girmek isteyenlerin ülkemize girişlerinin yaptırılması ise Bakanlık tarafından alınacak talimat üzerine gerçekleştirilmektedir (Aksu, 2003: 22). Çalışma vizesi işyeri tarafından yapılan göçmen bir kadın, işyerini değiştirdiğinde önceki işyerinin kendisine haber vermeden çalışma iznini iptal etmesi üzerine kaçak olarak çalıştığını ve bunun tespit edilmesi üzerine sınır dışı edildiğini söyle aktarıyor:

İş yerinden çalışma vizesi yaptılar. Önce tur operatörü vizesi sonra çalışma vizesiyle çalıştım. Devamlı işyerim hallediyordu o işleri. Oradan ayrıldığımda başka işyerine gittim. O arada benim çalışma vizesini haber vermeden iptal etmişler. O arada ben sorun yaşadım ve cezalı çıkmak zorunda kaldım. Sonra yurtdışına çıktım hakkımı kazanıp sonra geri geldim... Ben 6 ay kaldım. 3 aydan fazla burada vizesiz kaldığım için 6 ay Kırgızistan'da kalmak zorunda kaldım. (Kırgızistan, 31, acentede çalışıyor)

Marmaris turizm sektöründe 'her şey dâhil sistemiyle' çalışan oteller ve turistlerden elde ettiği gelirlerin büyük bir çoğunluğunu kendilerine turist getiren yabancı tur operatörlerine kaptıran apart oteller, turist çekebilmek için sürekli bir fiyat rekabeti içindedirler. Son yıllarda söz konusu otel veya apart oteller için fiyat rekabeti kazanmanın en önemli yolu, yerli vatandaşlarla kıyaslandığında nispeten

daha düşük ücrete razı olan göçmen kadın emeğini veya diğer anlamda göçmenlerin ödenmeyen ücretlerini kullanmaktır. Bu nedenle büyük bir çoğunluğu turizm sektöründe çalışan göçmenler; özellikle dış rekabetin işgücü maliyetini düşürme eğilimi bu sektörde daha fazla ortaya çıktığı için, diğer sektörlerde çalışan göçmenlere göre daha düşük ücret almaktadırlar. Göçmenlerin düşük ücretle çalıştırılması, göçmenlerin işgücü piyasasında karşılaştıkları temel problemlerden birisidir.

Kendileriyle aynı işi yapan Türk vatandaşlarıyla karşılaştırıldıklarında göçmenlere daha düşük ücret verilmesi, göçmenlerin işgücü piyasasında karşılaştığı diğer bir sorundur. Alan araştırmasının bulguları göstermektedir ki göçmen kadınlar, yerli vatandaşlar tarafından çok düşük ücret ödendiği için yapılmak istemeyen işlerde çalışmakta ve aynı eğitim düzeyine sahip benzer işlerde çalışan Türk vatandaşlarına göre daha düşük bir ücret almaktadırlar. Bazı görüşmeciler, Türk vatandaşı tecrübeli tur operatörü ayda 1.500 TL kazanırken aynı işi yapan göçmene ise en fazla 850 TL verildiğini aktarmışlardır.

İşgücü piyasasında göçmenlerin karşılaştıkları sorunlardan birisi de ücretlerin ödenmemesi veya zamanında ödenmemesidir. Görüşmecilerden birçoğunun ücreti, her zaman zamanında olmasa da genellikle ödenmiştir. Ancak görüşmeciler arasında ücretini alamadığını belirten göçmenler de bulunmaktadır. Göçmen kadınlardan birisi bu sorunu şu şekilde aktarmaktadır:

...Maaşımı alamadığım oldu. Genelde son maaşımı alamadım. Ben işten ayrılmaya karar verdiğim için öyle oluyordu. (Ukrayna, 30-35, tur operatörü)

Turizm sektöründe istihdam edilen göçmenlerin karşılaştıkları bir diğer sorun ise uzun çalışma süreleridir. Alan araştırmasının sonuçları görüşmecilerin günde ortalama olarak 12–15 saat ve bazen sabahlara kadar çalışmak zorunda kaldıklarını gözler önüne sermektedir. Uzun çalışma saatleri nedeniyle konaklama işletmelerinde çalışan göçmen kadınlar, genellikle çalıştıkları işyerlerinde veya onlar için ayrılan pansiyonlarda kalmaktadırlar. Böylece çalışma saatleri belirli bir süre ile sınırlı kalmadığı gibi göçmen kadınlar iş ve özel hayatlarını da birbirinden ayıramamaktadırlar.

Gazinoda çalışmaya başladık. Bar servisinde... Orada da zor oldu. Maaşı yüksekti ama. İkimiz sabah 5–6 gibi bitiyordu sonra servis bizi kaldığımız lojmana götürüyordu. (Kırgızistan, 31, acentede çalışıyor)

Göçmen kadınların işgücü piyasasında yaşamış oldukları diğer bir problem ise, turizm sektöründe sunulan hizmetin mevsimlik olması dolayısıyla, mevsimlik geçici işlerde istihdam ediliyor olmalarıdır. Mevsimlik olarak çalışan bazı göçmen kadınların bu nedenle yaşamış oldukları sıkıntıları kendi ağızlarından aktarıyoruz:

Çok para harcamıyoruz çünkü kışın çalışmadığımız için. Yazın hiç izinsiz. 12 saat günde 6 ay durmadan çalışıyoruz. Şimdi ben pazar günü izin alıyorum. (Kırgızistan, 29, acentede çalışıyor)

Yani, kışın iş olmuyor yazın sadece oluyor. Para biriktirmiyorum çok az hepsi gidiyor. Çünkü kira pahalıdır Marmaris'te. Yani para biriktirmiyoruz fazla. Tatile gitmiyoruz başka ülkeye gitmiyoruz. Para yetmiyor. (Rusya, 36, Masöz)

Çarter teknesinde çalışmaya başladım... Evet, sezonluk, kışın yok. Kışın 3 ay Çeçenistan'a gidiyorum. Sezon bitince 1-2 ay gidip geliyorum. (Çeçenistan, 35, rehber)

Göçmenlerin işgücü piyasasında karşılaştıkları diğer bir sorun ise sigortasız bir şekilde ve olumsuz çalışma koşulları altında istihdam edilmeleridir. Görüşülen yabancı göçmen kadınların büyük bir çoğunluğu, Türk erkekler ile evlenerek Türk vatandaşlığına geçtikleri için, sosyal güvenceleri olmayan göçmen kadınlar genellikle Türk eşlerinin sosyal güvencelerinden yararlanmakta; böylece sağlık hizmetlerinden yararlanmada herhangi bir problemle karşılaşmamaktadırlar. Bunun haricinde görüşmeciler arasında kendisinin ve eşinin sigortasının olmadığını belirtenler olduğu gibi çalıştıkları işyerlerinde sigortasının düzenli olarak yatırılmadığını belirtenler de mevcuttur. Bu durum, göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun mevsimlik işlerde çalışması nedeniyle işyerlerinde geçici ara elemanlar olarak görülmelerinden de kaynaklanıyor olabilir.

Görüşme yapılan bir Rus kadın, kendisinin değil ancak bazı arkadaşlarının aynı işte çalışan Türk vatandaşlarıyla kıyaslandığında daha uzun saatler çalışma ve daha az ücret alma, sigortasız ve kaçak çalışma gibi sorunlarla karşılaştığını ifade etmiştir. Görüşmecinin anlattıkları sorunlar şuna kadar bahsi geçen sorunların bir özetini oluşturması açısından önem taşımaktadır. Söz konusu göçmen kadın, arkadaşlarının yaşamış olduğu sorunları şöyle aktarmaktadır:

Benim olmadı. Ama başka kızlardan öyle bir duyum aldım... Rus olduğumuz için hep yabancı olduğumuz için mesela normal vatandaşlar 8 saat mesai varken, yabancıları özellikle 12 saat çalıştırmaya çalışıyorlar. Böyle bir olay oldu. Ben rehberlik yapıyordum, seyahat acentesinde. Özellikler herkes 8 saat çalışıyor, onlar 12 hatta 13 saat çalıştırıyorlardı. Ve de maaşı atayım normalde 600, ona 500 veriyorlardı, tabii ki sigorta yaptırmıyor. Oturma izni hiç kimse yaptırmıyor. Sırf çünkü Türk vatandaşı değil. (Rusya, 30-35, seyahat acentesinde çalışıyor)

Görüşmecinin de açıkça ifade ettiği gibi turizm sektöründe yaygın olarak istihdam edilen çalışma ya da oturma iznine sahip olmayan göçmenlerin bu durumu çeşitli işyerleri tarafından kötüye kullanılmaktadır. Sınır dışı edilmemek için göçmenlerin güvencesiz çalışma biçimlerine ve olumsuz çalışma koşullarına, yerli işçilere oranla daha fazla katlanması gerekmektedir. Bu katlanma ve boyun eğme, göçmenlerin emeğinin sermaye birikimi açısından her zaman tercih edilmesine neden olmaktadır (Yılmaz, 2008: 174).

Turizm sektöründe istihdam edilen göçmen kadınlar uzun çalışma süreleri içinde özellikle konaklama tesislerinde müşterilerle temas etmelerinden ve geldikleri

ülke ile ilgili önyargılardan dolayı tacize uğramaktadırlar (Lordoğlu, 2009: 13). Görüşme sonuçları da, büyük bir çoğunluğu turizm sektöründe çalışan göçmen kadınların hem çalışma saatlerinin uzunluğu hem de iş tanımının belli olmamasından kaynaklanan istismarlara uğradığını, bu istismarlarla çalışmak zorunda olduğunu ve gerek patronları gerekse işyerindeki müşterilerin tacizine maruz kaldığı gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Marmaris'te bir apart otelde çalışırken patronu tarafından tacize uğrayan göçmen kadın, yaşadığı tacizi şöyle anlatmaktadır:

2 hafta kadar o apartta çalıştım. İlk tacizimi de orada uğradım. Patron bana teklif etti kabul etmedim; tekrar teklif etti kabul etmedim. Ben de sonra işten ayrılamaya karar verdim o zaman. Çalışamazdım artık (Ukrayna, 30-35, tur operatörü)

Göçmenlerin işgücü piyasasında karşılaştıkları bir diğer sorun ise kendi ülkelerinde alanlarında yüksek statülü işlere sahip olmalarına rağmen, göç ettikleri ülkede sıradan, düşük statülü işlerde çalıştırılmaları ve dolayısıyla niteliksizleştirilmeleridir. Oysa göçmen kadınların önemli bir bölümü Eski Sovyet Sistemi'nin eğitim olanaklarından yararlanmış bir yaş dilimi içinde bulunmaktadır ve neredeyse tamamı üniversite mezunlardır. İçduygu'nun da ifade etmiş olduğu üzere Türkiye'ye gelen göçmenler mevcut fakir, eğitimsiz, kırsal kesimden gelmiş kaçak göçmen işçi profiline aksine, mesleki becerileri ve kentsel yaşam tecrübeleri olan bireylerdir (İçduygu, 2004: 38). Lordoğlu çalışmasında göçmenlerin işgücü piyasasında nitelik düzeyi düşük işlerde ve emek yoğun sektörlerde yoğunlaştığını, bu alanların ise büyük kentlerin eğlence ve turizm sektörü olduğunu ifade etmiştir (Lordoğlu, 2009: 7) Yapılan görüşmelerden elde edilen sonuçlar da Lordoğlu'nun bu tespitini destekler niteliktedir. Kendi ülkelerinde doktor, diş hekimi, sigortacı, yeminli tercüman ve bakanlıkta menajer gibi yüksek statülü işlerde çalışan göçmen kadınlar, Marmaris işgücü piyasasında özellikle turizm sektöründe düşük nitelikli işlere mahkum olmuşlar ve masözlük, rehberlik, tezgâhtarlık gibi düşük statülü işlerde çalıştırılarak niteliksizleştirilmişlerdir. Göçmen kadınların uğramış oldukları bu nitelik kaybı, yaşadıkları ekonomik şiddetin sadece bir çeşididir (Üstübcü, 2009:8). Eğitimli kadınların düşük nitelikli işlerde düşük ücretlerle çalışması göç sürecinin kadınlar üzerinde yarattığı en önemli etkilerden birisidir ve bu anlamda alan araştırmasının en önemli bulgusudur.

Türkiye'ye ekonomik nedenlerle değil sadece aşk için Rusya'dan göç eden bir görüşmeci ülkesinde diş hekimi olarak çalışırken Türkiye'de mesleğini veya mesleğine yakın nitelikte bir işi yapamamasını ve masöz olarak çalışmasını, dolayısıyla niteliksizleşmesini şu şekilde anlatmaktadır.

Ben Rusya'da dişçiydim. Dişçi çalıştım 9 sene. Buraya geldim yani iş yok. Yani tıp fakültesi bitirdim. Yakın istiyor iş bulmak. Ama dişçi olarak yani kimse beni almadı çalışmaya. Onun için ben yakın iş buldum. Ve de Rusya'da kur bitirdim. Masaj kuru. Çünkü burda güzel masaj yapanlar çok

az. Bu iş bilen çok az. Düşünüyorum. Böyle para kazanabilirim. (Rusya, 36, masöz)

Türkiye'ye ailelerine ekonomik destek sunabilmek, daha iyi bir gelecek kurabilmek için gerek ekonomik gerekse evlilik nedeniyle göç eden, kendi ülkelerinde yüksek statülü işlerde çalışmış, yüksek eğitimli göçmenler Türk işgücü piyasasında çalışmış oldukları sıradan ve düşük statülü işleri ülkelerindeki ailelerine söyleyememektedirler. Görüşmecilerden birisi pedagoji mezunu olmasına rağmen temizlikçi olarak çalışmasından dolayı yaşamış olduğu utanç nedeniyle yalan söylemeyi tercih ettiğini şöyle ifade etmektedir:

Ben pedagoji mezunuyum. Bir öğretmen gibi çalışmam gerekirdi. Ama iş bulmak zor olduğundan dolayı... Ailem bilmiyor temizlik yaptığımı. Özel bir şirkette tercümanlık yapıyorum dedim. Sonuçta memnunum kendi yaşantımdan, hayat çizelgemden. Eşimle beraber olsam da buradayım olmasam da buradayım. (Azerbaycan, 35, temizlikçi)

Göçmen kadınların işgücü piyasasında almış oldukları eğitim ve sahip oldukları niteliklere uygun olmayan işlerde çalışmalarının, dolayısıyla niteliksizleşmelerinin nedenlerinden biri yasal olarak bazı meslekleri yapmanın yabancılara yasaklanmasıdır⁵. Görüşme sonuçları her ne kadar Türk vatandaşlığına geçseler ve böylece göçmenlere yasaklanan meslekleri yapabilmeyi hak etseler bile, göçmenlerin yaşadıkları niteliksizleşmenin devam ettiğini göstermektedir. Bunun nedeni ise, göçmenlerin ülkelerinde almış oldukları diplomaların Türkiye'de geçerliliğinin olmaması veya geçerliliğinin onaylanma sürecinin uzun ve sancılı olmasıdır. Ülkesinde fizik tedavi doktoru olmasına rağmen Marmaris'te masöz olarak çalışan Türk vatandaşı göçmen kadın, mesleğini icra etmesine engel olan ve kendisini niteliksiz kılan bu uzun bürokratik süreci şöyle anlatmaktadır:

Şimdi zaten ben fizik tedavi rehabilitasyon doktor. Ben şu an Türkiye'de bu meslek devam etmek istiyorum. Ona göre ben Ankara'da gittim başvurduğum. Yüksek öğretim kurulu bütün dosyaları verdi... Bir sene sonra beni kabul etti. Diploma geçerli ve şu an iki sınav kazanma mecburum puan kazanmak. İki sınavdan sonra 6 ay bir hastanede çalışmak lazım.

⁵ 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun'un 15. maddesine göre yabancılar ancak yabancılara yasaklanmayan işlerde çalışabilirler. 1219 sayılı Kanun uyarınca; doktorluk, hemşirelik, dişçilik, ebelik, hastabakıcılık, 815 sayılı Kabotaj Kanunu uyarınca; kara suları içerisinde balık avlamak, 2920 sayılı Sivil Havacılık Kanunu uyarınca; Türkiye sınırları içerisinde hava yolu ile yük ve yolcu taşıma, 3213 sayılı Maden Kanunu uyarınca; madencilikle uğraşma 680 sayılı Basın Kanunu uyarınca; süreli yayınlarda sorumlu müdürlük, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu uyarınca; sendika kuruculuğu, 1618 sayılı Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Kanunu uyarınca; seyahat acentelerinde sorumlu müdürlük, 4458 sayılı Gümrük Kanunu uyarınca; gümrük müşavirliği, 1136 sayılı Avukatlık Kanunu uyarınca; avukatlık, 1512 sayılı Noterlik Kanunu uyarınca; noterlik yapmak yabancılara yasaklanmıştır.

Ondan sonra ne zaman ben hem puan kazandı hem 6 ay iş yaptı. O zaman inşallah izin alacağım normal Türkiye’de doktor olmak için. (Özbekistan, 44, Masöz)

Göçmen kadınların işgücü piyasasında yaşamış oldukları niteliksizleşmenin diğer bir nedeni ise Salaff ve Greve’in (2006), Çinli kadınların Kanada’ya göçlerini inceledikleri çalışmalarında olduğu gibi, göç edilen ülkenin dilini ve evrensel bir dil olan İngilizceyi yeteri kadar konuşamamalarından ve uygun eğitimi almamış olmalarından ziyade, Türk işgücü piyasasının cinsiyetçi yapısı ve yabancılara karşı algısıdır. Başka bir deyişle, işgücü piyasasının göçmenlere karşı ayrımcı bakış açısı nedeniyle yüksek nitelikli işlerin göçmenlere açık olmamasıdır.

Ayrıca görüşme sonuçları, göçmen kadınların işgücü piyasasında yaşamış oldukları niteliksizleşmenin, McKay’ın (2003) Kanadalı erkekler ile Filipinli göçmen kadınlar arasındaki uluslararası evlilikleri incelediği çalışmasında olduğu gibi, göçmen kadınları uluslararası evliliklere itebileceği gerçeğini ortaya koymaktadır. Yukarıda kendisinden alıntı yapılmış olunan, ülkesinde fizik tedavi doktoru olmasına rağmen Marmaris işgücü piyasasında masöz olarak çalışan göçmen kadın, diplomasının geçerliliğinin onaylanma sürecindeki prosedürden kurtulmak ve almış olduğu eğitime uygun nitelikte bir işte çalışmak için Türk eşiyile evlenmeye karar verdiğini şöyle anlatmaktadır:

Türk vatandaş olduğu zaman aynı prosedür daha kolay oluyor. Ben o zaman çok ciddi düşündü. Ben ne zaman düşündü çok ciddi kalmak ben aynı zaman kabul etti (evlilik teklifi) Ama ne yazık ki Özbekistan çift vatandaş kabul etmiyor. Türk vatandaş aldı Özbek vatandaş ayrıldı (Özbekistan, 44, Masöz)

Sonuç

Çalışmada Türkiye’ye, bireysel tercihleri sonucunda Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden tek başlarına göç ederek turizm sektöründe çalışan göçmen kadınların Marmaris işgücü piyasasında yaşadıkları deneyimler analiz edilmeye çalışılmıştır. Marmaris’te yaşayan göçmen kadınlar yörenin turistik yapısı nedeniyle genellikle, masözlük, rehberlik, tur operatörlüğü, animatörlük gibi turizm sektöründeki işlerde çalışmaktadırlar. Böylece sağladıkları ucuz emek ile Marmaris turizm sektörüne katkıda bulunmaktadır. Göçmen kadınlar söz konusu niteliksiz işlerde çalışırken, ücretlerinin eksik ödenmesi, zamanında ödenmemesi, fiziksel ve sözlü tacize uğrama, elverişsiz koşullarda güvencesiz olarak çalıştırılma gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Göçmen kadınların almış oldukları eğitimden ve sahip oldukları niteliklerden bağımsız olarak söz konusu işlerde çalıştırılmaları ise niteliksizleşmelerine neden olmaktadır. Eğitimli göçmen kadınların düşük nitelikli işlerde, düşük ücretlerle çalıştırılarak niteliksizleştirilmeleri, işgücü piyasasında yaşadıkları en önemli sorundur ve bu anlamda hayatlarındaki önemli bir değişimi yansıtmaktadır. Çünkü göçmen kadınlar Türkiye’ye göç etmeden önce kendi

ülkelerinde doktor, diş hekimi, sigortacı, yeminli tercüman, mühendis gibi yüksek nitelik gerektiren yüksek statülü işlerde çalışmışlardır. Bu köklü değişim, göçmen kadınların işgücü piyasasında yaşamış oldukları diğer sorunların da kaynağını oluşturmaktadır. Göçmen kadınlar, yaşamış oldukları bu niteliksizleşmeden utanç duymakta ve memleketlerinde bıraktıkları ailelerine 'Türkiye'de yaptıkları işlerle ilgili yalan söylemektedirler.

Göçmen kadınlar gerek sadece aşk, gerekse vize ve çalışma izni sorunundan kurtulmak ve böylece işgücü piyasasında yaşamış oldukları niteliksizleşmeyi ve diğer sorunları azaltabilmek için Türk vatandaşı erkeklerle gerçek veya anlaşmalı (sahte) evlilikler yapmaktadır. Türk erkekleri ile evli olmayan üç örneğimizle karşılaştırıldığında, Türk erkekleri ile evli olan göçmen kadınlar; eşlerinin sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanma ve vize işlemlerindeki bürokratik süreçlerden kurtulma gibi avantajlara sahiptir. Bu anlamda Polek ve Schoon'un (2006) evli göçmen kadınların topluma entegre olmada nispeten daha başarılı olabilecekleri ve evliliğin kadınların karşılaşmış oldukları sosyal dışlanma engelini hafiflettiğine ilişkin görüşleri çalışmamızın sonuçlarıyla desteklenmektedir. Ancak görüşme sonuçları göçmen kadınların Türk erkekleriyle evli olmalarının çalıştıkları yerlerde aynı işi yapan Türk vatandaşlarından daha uzun çalışıp daha az ücret almalarını ve eğitim düzeyleriyle kıyaslandığında daha niteliksiz işlerde çalıştırılmalarını engelleyemediği, işgücü piyasasında yaşadıkları sorunları azaltamadığını göstermiştir.

Göçmenlerin işgücü piyasasında yaşamış oldukları sorunların azaltılabilmesi için göçmenlerin işgücü piyasasına katılımı ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Ancak gerek resmi gerekse sivil toplum örgütleri göçmenlerin mevcut işsizliği arttıracaklarını düşünmektedir. Oysa alan araştırması sonuçlarının da ortaya koyduğu üzere göçmen kadınlar turizm sektöründe masöz, rehber, animatör, tur operatörü olarak çalışmış oldukları işler dolayısıyla yerli emekle rekabet içerisine girmemektedir. Çünkü özellikle masözlük, animatörlük gibi niteliksiz işler Türk kadınları tarafından işin imajı açısından tercih edilen meslekler değildir. Dolayısıyla piyasadaki bu boşluğu yabancı göçmen kadınlar doldurmaktadır. Ayrıca benzer işleri yapan yerli işçilerin bulunmaması yanında göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun da yüksek nitelikli olması dolayısıyla, Türk işgücü piyasası göçmenlerin katılımı nedeniyle vasıf düzeyini yükseltebilir. Böylece kayıt dışılığın bir ölçüde gerilemesine yol açılabilir (Lordoğlu, 2009: 13).

Göçmenlerin işgücü piyasasında yaşamış oldukları en önemli sorun olan niteliksizleşmeyi azaltabilmek için ise, devletin göçmenlerin sahip oldukları niteliklere uygun işlerde çalışmalarına imkân tanıyacak işgücü piyasası düzenlemeleri yapması gerekmektedir. Çünkü yüksek nitelikli göçmenlerin düşük nitelikli işlerde çalıştırılması Türk işgücü piyasası açısından önemli bir emek potansiyeli kaybıdır. Bu anlamda göçmenlerin kendi ülkelerinde almış oldukları eğitim ve diplomalarının Türkiye'de geçerliğinin sağlanması ve bazı meslekleri yapmalarının önündeki yasal engellerin kaldırılmasına yönelik yasal düzenlemelerin

yapılması önem arz etmektedir. Yine göçmenlerin diplomaların geçerliliğinin onaylanma sürecinin uzun bürokratik süreçten kurtarılması da aynı amaca hizmet etmesi açısından önem taşımaktadır. Göçmenlerin kendi niteliklerine uygun işlerde çalışmalarının önündeki engellerin kaldırılmasıyla Türk işgücü piyasasındaki kalite de artacaktır. Bu engeller kimi zaman Türkiye'deki doktorluk ve avukatlık gibi lobi yapma yeteneği yüksek olan meslek gruplarının siyasi iktidara baskı yapıp kendilerinden daha iyi hizmet verseler de yabancıların kendi ülkelerinde onlara rakip olmasını önleyecek yasalar çıkarmalarından kaynaklanmaktadır. Yabancı işgücüne karşı lobiler kamuoyundan da destek görmektedir (Çokgezen, 2009). Oysa yabancı göçmenlerin işgücü piyasasına katılmasıyla kalite artacak ve Türkiye gelişmiş ülke ekonomileri karşısında rekabet gücü kazanabilecektir.

Söz konusu düzenlemeler yanında devletin ve yerel yöneticilerin göçmenlerin kendi deneyimlerinden ve taleplerinden yola çıkarak sorunların çözümüne yönelik politikalar üretmesi gerekmektedir. Bu anlamda, yapılan görüşmelerde görüşmecilerin belediyeden, hükümetten beklentilerini ifade etmek çalışmanın amacına ulaşması açısından anlamlı olmakla birlikte bazılarının gerçekleşmesi oldukça zor gözükmektedir. Söz konusu istekler Türkçe dil kursu, Rusça eğitim veren okullar, halk eğitim kursları, iş olanaklarının artırılması, elektrik ve sudan vergi alınmaması, göçmenlerin çocukları için ücretsiz veya yarı ücretli kreşler ve çay bahçesi olarak dile getirilmiştir.

Kaynakça

Aksu, A., (2003) *Yabancıların Türkiye’de Çalışma İzni, Çalışma Vizesi ve İkamet İzni İşlemleri Hakkındaki Genelge*, T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Genelge No: 155, Genelge Tarihi: 02.10.2003 Sayı: B.05.1.EGM.0.13.05.03.

<http://www.egm.gov.tr/yeni%20calisma%20genelgesi%2002.10.2003.doc>
(10.08.09)

Anthias, F., (2000) “Metaphors of Home: Gendering New Migrations to Southern Europe”, Anthias, F. ve Lazaridis, G. (der.) **Gender and Migration in Southern Europe: Women on the Move** içinde, Oxford, UK: Berg Oxford International Publishers Ltd., 15-49.

Aitken C., ve Hall, C. M. (2000) “Migrant and Foreign Skills and Their Relevance to the Tourism Industry”, **Tourism Geographies**, 2, 1, 66 – 86.

Cabezas, A. L., (2004) *Between Love and Money: Sex, Tourism, and Citizenship in Cuba and the Dominican Republic Signs*, 29 (4).

<http://www.duke.edu/~ldbaker/classes/backtoafrica/documents/cabezas1.pdf>

Cooper, M., (2002) “Flexible Labour Markets, Ethnicity and Tourism-Related Migration in Australia and New Zealand”, Hall, C. M. and Williams, A. M. (ed.) **Tourism and Migration New Relations Between Production and Consumption** içinde, Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 73-87.

Çalışma ve Sosyal Güvenliği Bakanlığı, (2007) *Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun*, Kanun No: 4817 Kabul Tarihi: 27.02.2003 Resmi Gazete Yayın Tarihi ve Sayısı: 06.03.2003 / 25040.

http://www.calisma.gov.tr/mevzuat/4817_yabancilarin_calisma_izinleri.htm

Çokgezen, M., (2009) *Bırakınız Girsinler*,

<http://www.ekodialog.com/Makaleler/birakiniz-girsinler-makale.html>

Erdem, Z. ve Şahin, L., (2008) “Ev Hizmetlerinde Yabancı İşgücü İstihdamı”, **Kamu-İş**, 10, 2, 43-78.

Erder, S. ve Kaşka, S., (2003) **Irregular Migration and Trafficking in Women: the Case of Turkey**, Geneva: International Organization for Migration (IOM).

Gülçür, L. ve İlkaracan, P., (2002) “The ‘Natasha’ Experience: Migrant Sex Workers from the Former Soviet Union and Eastern Europe in Turkey”, **Women’s Studies International Forum**, 25, 4, 411-421.

Güzel, A. ve Bayram, F. (2007) “Türk Hukukunda Yabancıların Çalışma Hakları ve Çalışma İzinleri”, Arı, F. A. (der.) **Türkiye’de Yabancı İşçiler**, içinde İstanbul: Derin Yayınları, 157-256.

İçduygu, A., (2004) **Türkiye’de Kaçak Göç**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Kaşka, S., (2005) “Ev İçi Hizmetlerin Küreselleşmesi ve Türkiye’deki Göçmen Kadınlar”, **Tes-İş Sendikası Dergisi**, Ekim, 49-54.

Kaşka, S., (2006a) “Ev içi Hizmetlerin Küreselleşmesi ve Türkiye’deki Göçmen Kadınlar”, Arı, F. A. (der.), **Türkiye’de Yabancı İşçiler**, içinde İstanbul: Derin Yayınları, 225–240.

Kaşka, S., (2006b) **The New International Migration and Migrant Women in Turkey: The Case of Moldovan Domestic Workers**, İstanbul: Migration Research Program at the Koç University (Mirekoc), Research Project 2005-2006.

http://portal.ku.edu.tr/~mirekoc/reports/2005_2006_selmin_kaska.pdf

Kim, J.K., May, F. (2008) “International Women in South Korea's Sex Industry: A New Commodity Frontier”, **Asian Survey**, 48, 3, 492–513.

Kofman, E. vd. (2000) **Gender and International Migration in Europe: Employment, Welfare and Politics**. London and New York: Routledge.

Lazaridis, G., (2000) “Filipino and Albanian Women Migrant Workers in Greece: Multiple Layers of Oppression” Anthias, F. ve Lazaridis, G. (ed.) **Gender and Migration in Southern Europe: Women on the Move**, içinde, Oxford, UK: Berg Oxford International Publishers Ltd., 49–81.

Lee, M., (2008) “Policing Chinese Migrant Sex Workers in Hong Kong”, **International Migration**, 46,3, 95-121.

Lever, A., (1987) “Spanish Tourism Migrants: The case of Lloret de Mar”, **Annals of Tourism Research**, 14, 4, 449–470.

Lordoğlu, K., (2007) “Türkiye’deki Çalışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancı Çalışanlar”, **Çalışma ve Toplum**, 2007,3, 11–32.

Lordoğlu, K., (2009) *Türkiye’de Turizmde Çalışan Göçmenler ve İşgücü Piyasasında Oluşan Yeni Sorunlar*,

http://mimoza.marmara.edu.tr/~klordoglu/yazilar/Anvers_Kongre_metni_1.pdf (10.11.2009).

Mckay, D., (2003) “Filipinas in Canada-De-skilling as a Push Toward Marriage”, Piper, N. ve Roces, M. (der.) **Wife or Worker?: Asian Women and Migration**, içinde, Oxford UK: Rowman and Littlefield Publishers, 23-53.

Oktik, N., (1997) *Turizm Sektöründe Çalışan Kadınlarnın Toplumsal Değişime Etkileri*. http://www.mu.edu.tr/sbe/sbedergi/dosya/4_10.pdf (09.11.2009).

Piper, N., (2003) “Wife or Worker? Worker or Wife? Marriage and Cross-Border Migration in Contemporary Japan”, **International Journal of Population Geography**, 9, 457–469.

Psimmenos, I., (2000) “The Making of Periphractic Spaces: the Case of Albanian Undocumented Female Migrants in the Sex Industry of Athens” Anthias, F. ve Lazaridis G. (der.) **Gender and Migration in Southern Europe: Women on the Move**. içinde Oxford, UK: Berg Oxford International Publishers Ltd., 81-99.

Polek E. ve Schoon, I., (2006), “The Sociocultural Adaptation of Polish Brides in the Netherlands: Marital and Occupational Status”, **World Congress of the International Sociological Association**, July, Durban, South Africa.

Purkis, S., (2009), “Dünyada Turizm Endüstrisinin Örgütlenmesi ve Marmaris Örneği”, **Uluslararası Anadolu İktisat Kongresi**, 17–19 Haziran, Eskişehir.

Salaff, J. ve Greve, A., (2006) *Why Do Skilled Women and Men Emigrating from China to Canada Get Bad Jobs*
<http://www.chass.utoronto.ca/~agreve/Gender&jobs-Evie-book.pdf>
(05.09.2009).

Sargın, F., (2004) “Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda Değişiklik Yapan 2003 Tarihli ve 4866 Sayılı Kanun Kapsamında Bir Değerlendirme”, **TVK’nda Değişiklik Yapan 4866 Sayılı Kanun**, C.53 Sa.l.

Scott, J., (1995) “Sexual and National Boundaries in Tourism”, **Annals of Tourism Research**, 22, 2, 385-403.

Toksöz, G., (2006) **Uluslararası Emek Göçü**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tuna, M., (2002) **Marmaris Kentinde Turizm, Çevre ve Toplumsal Eğilimler Araştırması**, MARTAV, Marmaris Kültür, Turizm ve Tanıtma Vakfı.

Ünlütürk-Ulutaş, Ç., (2009) “Ev Hizmetlerinin Küreselleşmesi: Türkiye’de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınlar”, **Sosyal Politikada Güncel Sorunlar, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi**, 596, 499- 512.

Üstübcü A., (2009) *Türkiye’ye Yönelik Kadın Göçü: Seks İşçileri ve Ev İçi Hizmetlilerin Kişisel Güvenlik Sorunlarını İlişkilendirmek*
<http://www.umut.org.tr/HukukunGencleri/TamMetinlerSunular/AysenUstubici.pdf> (07.11.2009).

Yenipınar, U., (2005) “Otel İşletmelerinde Ücretlendirme: İzmir İli 4–5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Analiz”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7,3 148–176.

Yıldız, G. B., (2007) “Foreign Workers in Turkey, Their Rights and Obligations Regulated in Turkish Labour Law”, **European Journal of Migration and Law**, 9, 207–227.

Yılmaz, G., (2008) “Düş, Umut, Acı ve Travmanın Sentezi: Sermaye Birikiminde Göçmen Emegi”, **Toplum ve Hekim**, 3, 172–178.

Wonders, N. A ve Michalowski R., (2001) “Bodies, Borders, and Sex Tourism in a Globalized World: A Tale of Two Cities— Amsterdam and Havana”, **Social Problems**, 48(4). 545–571,

